В. Г. Чукалин, Р. М. Яковлев, Х. К. Танбаев,
Е. В. Ермилова, Е. Е. Велькер, О. С. Лосенко

Бәдиий әмгәк

**Умумий билим беридиған мәктәпниң
8-синип оқуғучилириға беғишланған**

ДӘРИСЛИК

(оғуллар үчүн нусха)

Қазақстан Җумһурийити Билим вә пән министрлиги тәвсийә қилған

КӨКЧЕТАВ

УДК 373.167.1
ББК 85.12я72
Б14

Чукалин В. Г. вә башқилар.

Б14 **Бәдиий әмгәк:** умумий билим беридиған мәктәпниң 8-синип оқуғучилириға беғишланған дәрислик (оғуллар үчүн нусха) / В. Г. Чукалин, Р. М. Яковлев, Х. К. Танбаев, Е. В. Ермилова, Е. Е. Велькер, О. С. Лосенко. – Көкчетав: Келешек-2030, 2018. – 80 б.

ISBN 978-601-317-362-7

Дәрисликниң электронлуқ нусхиси: http://keleshek-2030.kz/books/ht8mug.php

УДК 373.167.1
ББК 85.12я72

ISBN 978-601-317-362-7

© «Келешек-2030» ЖЧШ, 2018

ШӘРТЛИК БӘЛГҮЛӘР

– әмәлий иш

– тәтқиқат

– издиниш ишлири

– йәккә иш

– топ билән иш

– соал вә тапшуруқлар

БТ – бехәтәрлик техникиси қаидилири

– компьютерда ишләш

– презентация

МӘЗМУНИ

Киришмә 5
Безәк-әмәлий сәнъити 6
§ 1. Мозаика сәнъити 8
§ 2. Мозаика түрлири вә қураштуруш техникилири 10
§ 3. Эскиз селиш вә материал таллаш 12
§ 4. Мозаика панносиға беғишланған асасни тәйярлаш 14
§ 5. Мозаика панносини орунлаш 16
§ 6. Бәдиий рәсмийләштүрүш вә әмгәкләрни тонуштуруш 20
Дизайн вә технология 22
§ 7. Қазақниң миллий буюмлири билән тонушуш 24
§ 8. Қазақ хәлқиниң турмуш буюмлириниң орунлиниш техникиси билән материаллирини (торсуқ, жоза) үгиниш 26
§ 9. Идеяләрни тәһлил қилиш вә эскизни орунлаш. Ишни режиләш 28
§ 10. Материални қайта ишләш. Буюмни тәйярлаш 30
§ 11. Көргәзмә уюштуруш вә ишни қорғаш 40
§ 12. Үстәл үсти оюнлири. Пәйда болуш тарихи 42
§ 13. Үстәл үсти оюниниң концепцияси 44
§ 14. Үстәл үсти оюнини тәйярлаш. Графикилиқ һөҗҗәтлири 48
§ 15. Үстәл үсти оюниниң бөләклирини тәйярлаш 50
§ 16. Үстәл үсти оюнини бәдиий безәш 52
§ 17. Оюнни синақтин өткүзүш. Соалнамә жүргүзүш вә әхбарат жиғиш 54
§ 18. Әмгәкни тонуштуруш 56
Өй мәдәнийити 58
§ 19. Агротехнологияниң илим-пән тәрәққиятидики орни (мустәқил тәтқиқ қилиш) 60
§ 20. Электр әсваплири билән турмуш техникисини таллап, баһалаш 62
§ 21. Өй-җайни җөндәшкә беғишланған заманивий материаллар билән қурал-җабдуқлар (әмәлий ишлар) 64
Санитарлиқ-гигиенилиқ тәләпләр 68
Бехәтәрлик техникиси қаидилири 68
Луғәт 74
Қошумчә 78
Пайдилинилған әдәбиятлар тизими 79
Қошумчә әдәбиятлар тизими 79

КИРИШМӘ

Қиммәтлик оқуғучилар!

Мошу вақитқичә мәктәптә илим-пәнниң түрлүк саһалири бойичә сәнъәт, мәдәнийәт, техникиға мунасивәтлик нәзәрийәвий билим елип, әмәлий маһарәткә егә болдуңлар.

Йеңи оқуш жилида «Бәдиий әмгәк» намлиқ пән бойичә билимлириңларни кәңәйтип, мустәһкәмләйсиләр. Пәнниң мәхсәт-вәзиписиму мурәккәптур. Дәрисликниң шәкли өзгәргини билән, у силәрниң ишәшлик ярдәмчиңлар болуп қаливериду. Силәр қазақ қол һүнири, хәлиқ иҗадийити тоғрилиқ билимлириңларни толуқтуруп, материалларни чеврлик билән қураштуруп, мустәқил йеңи буюмларни ясалайсиләр.

Безәк-әмәлий сәнъитини тәтқиқ қилип, нәқиш селишниң услуб-амиллирини өзләштүрисиләр. Устиларниң ишлирини тәһлил қилип, баһалап, хиял вә илһамлириңларға асаслинип, мустәқил панно қураштуралайсиләр.

«Дизайн вә технология» бөлүмини оқуш җәриянида қол һүнәр әсәрлириниң дизайни вә алаһидиликлирини, әнъәнивий турмуш буюмлириниң немидин вә қандақ ясилидиғанлиғини билисиләр. Буюмниң чирайлиқ вә қолайлиқ, экологиялик тәләпләргә мувапиқ болушини инавәткә алған һалда униң дизайнини сизип, тәйярлаш услублирини өзләштүрисиләр. Һәрқандақ буюмни тәйярлаш җәриянида заманивий вә алаһидә болған материалларни пайдилинип, илғар технологиялик машиниларда материалларни қайта ишләп, түрлүк қурал-җабдуқларни пайдилинип, чирайлиқ вә қолайлиқ буюмларни ясап, мәшиқлинәләйсиләр. Тәйяр буюмларни онлайн-платформиларда тонуштуралайсиләр.

«Өй мәдәнийити» бөлүми электр әсваплири вә турмушлуқ техникини дурус таллап, баһалап, тәтқиқ қилишни, иҗадий ишлигәндә һәрқандақ әхбарат мәнбәлиридин дурус пайдилинишни, җөндәш ишлирини чеврлик билән орунлашни үгитиду.

«Бәдиий әмгәк» пәнини йетүк өзләштүрүп, маһарәтлириңларни мустәһкәмлишиңларға тиләкдашмиз!

Муәллипләр

Безәк-әмәлий сәнъити

Бөлүмни өзләштүрүш җәриянида силәр:

• мозаика сәнъити тоғрилиқ билимиңларни кеңәйтәләйсиләр;
• мозаика түрлири вә орунлиниш техникиси тоғрилиқ биләләйсиләр;
• мозаика панносиниң алаһидиликлири билән тонушалайсиләр;
• Қазақстан Җумһурийити вә дуниядики мозаика сәнъитиниң тәрәққиятини тәһлил қилип, тәтқиқат қилалайсиләр;
• иҗадий әмгәк вә буюмлириңларни тәйярлиғанда қазақ миллий мәдәнийитиниң элементлирини пайдиланайсиләр;
• буюм тәйярлаш рәтликлиги билән қолайлиқ усуллирини ениқлап, графикилиқ вә технологиялик һөҗҗәтләр тәйярлайсиләр;
• өзәңларниң иҗадий маһарәтлириңларни, креатив вә әҗайип қарар қобул қилишлириңларни көрситәләйсиләр;
• иҗадий әмгәклириңларни орунлиғанда һәр хил техника вә бәдиий материалларни мустәқил ениқлап, таллап вә арилаштуруп, пайдиланайсиләр;
• илгәрки тәҗрибәңларға сүйинип, қол әмгәк қураллири билән ишләш қабилийәтлириңларни риваҗландуралайсиләр;
• өзләштүргән материаллар асасида өз иҗадий әмгәклириңларни вуҗутқа кәлтүрәләйсиләр;
• өзәңларниң вә өзгиләрниң әмгәклирини тәһлил қилиш арқилиқ, баһалаш қабилийәтлириңларни риваҗландуралайсиләр.

Мозаика. Фрагмент

§ 1. МОЗАИКА СӘНЪИТИ

1. Мозаика қандақ қураштурулидиғанлиғини биләмсиләр?
2. Күндилик һаятта мозаика қандақ пәйттә қоллинилиду? Мисал кәлтүрүңлар.

Мозаика қураштуруш
Мозаика теру
Набор мозаики
Compose a mosaic

Мозаика – материали бойичә һәрхил яки бирхил бөлчәкләрдин қураштурулған қандақту бир нәқиш яки сүрәт. У безәк-әмәлий сәнъитиниң қедимий түрлириниң бири. Мозаика сәнъити б. э. б. IV миң жиллиқниң иккинчи йеримидин башланған.

Мозаика сәнъити хилму-хил. Қедимқи заманларда өйләр, сарайлар вә ибадәтханилар мозаика билән безәлләндүрүлгән.

Византия империяси гүлләнгән дәвирләрдә чирколар, ибадәтханилар вә мечитлар мозаика билән безәлләндүрүлгән.

Мозаика сәнъитиниң әҗайип үлгилири мемарчилиқ ядикарлиқлирида, қедимий турмуш буюмлири билән җиһазларда һазирқи күнгичә сақланған.

Ғоҗа Әхмәт Йәссәвий мәқбириси. Фрагментлар

1. «Мозаика тәрәққиятиниң тарихи» мавзусини тәтқиқ қилиңлар.
2. Һәрхил тарихий дәвирләрдики мозаикилиқ ишларниң мавзусини, рәңлик гаммиси билән қоллинилиш мәхситини селиштуруңлар.
2. Тәтқиқат нәтиҗилири тоғрилиқ синипдашлириңлар билән пикир алмаштуруңлар.

Бүгүнки күндә мозаика безәк-әмәлий сәнъитидә қелиплашқан дәстүрни давамлаштуруп тәрәққий әтмәктә.

Илмий-техникилиқ тәрәққиятниң нәтиҗисидә мозаика қураштурушта һәрхил материаллар қоллинилмақта.

Рәссамлар һәрхил материал, фактура вә шәкилни арилаштуруп пайдилинип, тәҗрибә өткүзүп, әнъәнивий смальта билән металл, полимерлар вә башқиму материалларни чевәрлик билән уйғунлаштуруш арқилиқ чирайлиқ үлгиләрни ясимақта.

Б. Н. Байдилда
«Батур Бауржан»

Мозаикиниң күндилик һаятта вә визуал сәнъәтниң һәрхил түрлиридә қоллинилидиғанлиғини тәтқиқ қилиңлар. Һәрбир йөнилишниң алаһидиликлирини атаңлар.

Қазақстан рәссамлириниң өз иҗадийитидә мозаикини қоллинип ясиған әсәрлирини топлаңлар. Топлиған әхбаратни презентация түридә көрситиңлар.

1. Мозаикиниң безәк-әмәлий сәнъити ретидә қандақ алаһидилиги бар?

2. Мозаика сәнъити қандақ тәрәққий әтти?

3. Немә сәвәптин бүгүнки күндә һәммиси мозаикиға қизиқиду? Қандақ ойлайсиләр?

В. С. Твердохлебов,
Г. Д. Завизионный
«Абай»

§ 2. МОЗАИКА ТҮРЛИРИ ВӘ ҚУРАШТУРУШ ТЕХНИКИЛИРИ

Таш мозаикиси

Смальта мозаикиси

Мозаика пайдилинилидиған материалиға, орунлиниш техникиси билән мозаикилиқ нәқиш түригә в. б. алаһидиликлиригә қарап, һәрхил топларға бөлүниду.

Материали бойичә мозаикиниң түрлири

- Әйнәк
- Керамика
- Металл
- Смальта
- Таш
- Яғач
- Әнъәнивий әмәс материаллардин ясалған мозаикилар

Мозаика түрлири тоғрилиқ әхбарат жиғиңлар. Жәдвәлни толдуруңлар.

Мозаикиниң асасий түрлири

Түри	Материали	Қоллинилиши

Туташ мозаика композициясини қурушта пайдилинилидиған ушшақ бөләкләр *тессерлар* дәп атилиду. У мозаикиниң асасий элементи болуп санилиду.

Мозаика қураштурушниң асасий икки усули бар: оң вә тәтүр териш усули.

Оң усул – мозаикини материалға оң тәрипини қаритип селиш. Буниңда сүрәт ениқ көрүнүп туриду, мозаика селиватқанда, қийпаш кәткән йәрлирини бирдин байқап, җөндәшкә болиду. Бу усул бирхил тессерларни тизғанда наһайити қолайлиқ.

Оң усул билән имарәт теминиң өзидә мозаикини теришкә болиду.

Тәтүр усулда мозаика тәтүр қаритип селиниду, кейин тессерларни бәкитиш үчүн еритма қуюлиду. Тәйяр болған сүрәт мозаика чүшидиған материалға көчирилиду. Тәтүр усулда мозаикиниң қандақ чүшкәнлигини иш аяқлашқандин кейин көрүшкә болиду.

Бу усул қелинлиғи һәрхил тессерлар билән ишлигәндә қоллинилиду.

Металл мозаикиси

Оң усул

Тәтүр усул

Мозаика қуруш усуллирини селиштуруп, тәһлил қилиңлар. Һәрқайсисиниң артуқ-кам тәрәплирини көрситиңлар. Тәтқиқат нәтиҗилирини җәдвәл арқилиқ тәрипләңлар.

?

1. Мозаика қураштурушниң қайси усули силәргә яқти?
2. Қандақ материаллардин мозаика қураштурғуңлар келиду?

§ 3. ЭСКИЗ СЕЛИШ ВӘ МАТЕРИАЛ ТАЛЛАШ

Әйнәк

Керамика

Смальта

Қандақ ойлайсиләр, мозаика техникиси билән безәшни немидин башлиған дурус?

1. Қолда бар материалларни пайдилинип, тәйяр буюмни (хаһишиңлар бойичә) мозаика техникисида безәңлар.
2. Қураштурған нәрсиләрни синипдашлириңларға көрситиңлар.
3. Өз әмгәклириңларни, синипдашлириңларниң әмгәклирини баһалап, тәһлил қилиңлар.
4. Немә қийин болди? Немә үчүн?

Эскиз тәйярлаш – бу әң асасий басқуч. Эскиз тәйярлаш пәйтидә мозаикиниң композициясини мөлчәрләп ишләп, дурус рәңләрни таллаш вә көләми билән рәңниң бир-биригә мувапиқлиғини ойлаштуруш керәк. Әслидә, эскиз асасниң өлчимигә мувапиқ болғини дурус.

Әң авал бөләкләрни қериндаш билән, андин униң чәтлирини фломастер билән сизип, эскизни рәңлик қериндашлар билән бояп чиқиш керәк. Буниңда, асасән, рәңләрниң өзара мувапиқлиғиға алаһидә диққәт қилған дурус.

Эскиздики сүрәт еник вә қеник болуши керәк. Эскиз дурус тәйярланған болса, кейинки ишларму йеник болуп, мозаика ойдикидәк болуп чиқиду.

Мозаикилиқ буюмниң эскизини сизиңлар (хаһишиңлар бойичә).

Мозаика қурушта әнъәнивий вә әнъәнивий болмиған материалларниму пайдилинишқа болиду.

Қум, қолулә, ушшақ таш, әйнәк сунуқлири билән чинә-қача парчилиридин мозаика қураштурушқа болиду. Әң муһими, пайдилинидиған материаллар қаттиқ, пухта болуши керәк. Пәқәт мошу хусусийәтләрла мозаикиниң узақ вақит сақлинишиға кепил болалайду.

Қолда бар материалларни пайдилинип, тәҗрибә жүргүзүп көрүңлар. Буюмда эскиздикидәк мозаика қураштуруш үчүн қайсисини қоллинишқа болиду? Немә сәвәптин?

Адәттә мозаика үчүн әнъәнивий болмиған материалларни пайдилинип ясалған буюм алаһидә болуп, уни ясиған адәмниң чевәрлигини көрситип туриду. Таллап елинған материаллар ишниң мавзусиға мас болуши үчүн наһайити муһим.

Түрлүк материаллар билән рәңләрни чевәрлик билән бириктүрүп ясалған мозаика һәркимни өзигә җәлип қилип, әриксиз һәйран қалдуриду.

1. Дәристә қандақ йеңи әхбарат алдиңлар?

2. Мозаика қураштуруш үчүн қандақ билим вә маһарәт керәк?

Мозаика үчүн пайдилинидиған әнъәнивий әмәс материаллар

§ 4. МОЗАИКА ПАННОСИҒА БЕҒИШЛАНҒАН АСАСНИ ТӘЙЯРЛАШ

Ташлиқ асас
Тас негіз
Каменная основа
Stone basis

Мозаикини тәйяр безәк буюми ретидила әмәс, бәлки һәрқандақ нәрсини яки сувенир буюмлирини безәшкә пайдилинишқа болиду. Мәсилән, үстәлниң үстини, фотосүрәт салидиған рамкиларни вә башқиму нәрсиләрни безәлләндүрүшкә болиду.

Мозаика панносиниң асаси ретидә немини елишқа болиду?

Мозаикиниң чирайлиқ болуп чиқиши, материални дурус таллаш билән биллә, асасни тәйярлашқа һәм бағлиқ.

Мозаика асаси үчүн пайдилинидиған материаллар

- Цемент
- Таш
- Гипс
- Бетон
- Цемент-қум
- Тәкшиләш сугиғи
- Гипсокартон
- Мәхсус асаслар

Мозаика үчүн асасларниң һәр бириниң алаһидилигини тәһлил қилиңлар.

Мозаика панносиниң асасини тәйярлаш үчүн тәкшиләп, дәз кәткән йәрлирини сугаш керәк. Үсти таза вә тәкши болуши керәк. Андин кейин мәхсус сугақ билән сугаш керәк. Шуниңдин кейин асаси пухта болиду.

Эскизни асасқа чүшириш үчүн көчириш қәғизи, калька, шаблон пайдилинилиду. Сүрәтни өзлүгидин чаплишидиған непиз пленка билән селишқа болиду (йелимланған тәрипини жуқури қаритип). Қорғаш қепини авайлап елиш керәк, сәвәви йелимланған тәрипи қуруп кетиши мүмкин. Шуниңдин кейин эскизни асасқа чүширип, чәтлирини чаплап, сүрәтниң тәрәплирини қәләм, учлуқ бегиз билән бесип, сүрәтни сизип чиқишқа болиду.

Асасқа чүшкән сизиқларни маркер яки гель қәләм билән қайта бесип, айландуруп сизип чиқиш керәк.

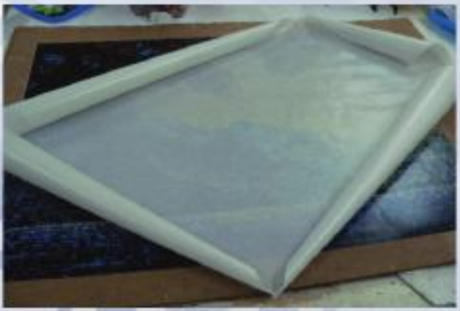

Калька
(мозаика панносиниң эскизини көчириш үчүн)

Түрлүк әхбарат көзлирини пайдилинип, мозаика билән асасни бириктүрүш йоллирини биливелиңлар.

Мозаика панноси үчүн тәйярланған асас

1. Асасни, униң түрини таллавелиңлар.
2. Һаҗәтлик материалларни тәйярлаңлар.
3. Мозаика панносини ясаш усулини таллавелиңлар.
4. Мозаикини асасқа чүшириш усуллирини ойлаштуруңлар.

Мозаикини көчиришниң тәтүр усули

1. Мозаика панносини ясашта асасниң роли қандақ?
2. Мошу дәристә өзләштүргән қандақ билим-иқтидариңлар панно ясашта һаҗәт болиду?

§ 5. МОЗАИКА ПАННОСИНИ ОРУНЛАШ

1. Мозаика панноси қандақ ясилидиғанлиғини қараңлар.
2. Пайдилинидиған материаллар билән қурал-үскүниләрни атаңлар.

Мозаика панноси (1-үлгә)

Орунлиниш рети			
1		2	
3		4	
5		6	

7		8	

Мозаика қураштурушта һаҗәт болидиған материаллар билән қурал-ярақларни алдин-ала тәйярлавалған дурус.

Кафель яки керамикилиқ плиткини угатқанда, қолни ғаҗап, парчилири учуп кәтмәс үчүн, материални қелин латиға оравелип, болқиниң кәйни тәрипи билән уруңлар.

Мозаика парчилириниң учлуқ тәрәплирини қум қәғәз билән силиғдавалсаңлар, җараһәтләнмәйсиләр.

Тессерлирини тәкши кесиш үчүн әйнәк кәскүч пайдилиниңлар. Материални амбурниң ярдими биләнму бөлүшкә болиду.

Мозаика сүритиниң һәр бөлигигә бояқни диққәт қилип сүркәңлар. У қуруп, қарайғандин кейин, артуқ йәрлирини һөл лата яки һөл тартқуч билән сүртүветишкиму болиду.

«Қуш» панноси

Мозаика панноси (2-үлгә)

Орунлиниш рети			
1		2	
3		4	

«Домбра аһаңи» панноси

Мозаика тәкши вә уйғунлишип келиши үчүн оттурисидин башлап, пәйдин-пәй чөрисини ясаш керәк.

Сугаққа еритма тәйярлаш үчүн, үч-төрт қисим қумға бир қисим цемент қошуңлар. Шундақла қошулған йәрлирини очуқ көрситиш яки асасий рәң билән уйғунлаштуруш, яки пәриқләндүрүш үчүн рәңли қуруқ пигмент қошушқа болиду.

Мозаика қураштурушни асасий сүрәтләрдин башлап, андин кейин четигә өткән дурус.

Ж. Рабатниң муәллиплик ишлири

«Тамғилиқ таш»

«Қолулә арали»

«Чихуахуа Ciao»

БТ

Әмәлий ишни башлимай туруп, бехәтәрлик техникиси қаидилирини тәкрарлаңлар.

Мозаика панносини ясаңлар.

1. Ишни орунлаш ретини ойлаштуруңлар.
2. Һаҗәтлик материаллар вә қурал-үскүниләрни таллавелиңлар.

?

1. Әмәлий иш елип барғанда, қандақ қийинчилиқлар учрашти?
2. Иш көңүлдикидәк болдиму?
3. Өз әмгәклириңларни баһалаңлар. Буниңдинму яхши болуш үчүн, немини өзгәртишкә болиду?

§ 6. БӘДИИЙ РӘСМИЙЛӘШТҮРҮШ ВӘ ӘМГӘКЛӘРНИ ТОНУШТУРУШ

Н. Плетнева
Саат

О. Бурлакова
Комзәк

Тәйяр мозаика панносини безәшни ойлаштуруңлар?
Өз ойлириңларни синипдашлириңлар билән бөлүшүңлар.

Буюм тәйяр болғандин кейин, уни бәдиий рәсмийләштүрүш (безәш) керәк. Рәсмийләштүрүш арқилиқ муәллип әмгәкниң толуқ аяқлашқанлиғини, уни башқиларға көрситип, көргәзмигә қоюшқа болидиғанлиғини билдүрүду.

Мозаика панносини рәсмийләштүрүш үчүн түрлүк рамка яки паспарту пайдилинилиду. Рәсмийләштүрүш муәллипниң асасий ойини логикилиқ турғидин толуқтуруп туриду.

Мозаика панноси мустәқил артнишан, өй-җай яки мәлум бир ландшафтниң дизайнерлиқ қарарлириниң бир бөлиги, җиһазлар вә түрлүк буюмлар безигиниң асасий элементи сүпитидә безәлләндүрүлүши мумкин.

БТ

Әмәлий ишни башлимай туруп, бехәтәрлик техникиси қаидилирини тәкрарлаңлар.

Мозаика панносини рәсмийләштүрүшниң қолайлиқ (креатив) йолини тепиңлар. Фото вә видеоға чүшириш үчүн тәйяр әмгәкни рәсмийләштүрүңлар.

Буюмни бәдиий безигәндин кейин, уни көпчиликкә көрситишкә тәйярлаш керәк.

Фото вә видеоматериалларни мустәқил қураштурған вақитта уларниң сапаси билән бәдиийлигигә тәсир қилидиған факторларға диққәт қилиңлар:

йоруқ – күндүзки йоруқ һәқиқий рәңни көрситип, қошумчә йорутушни тәләп қилмайду;

фон – буюмға диққәт ағдуруш үчүн әтрапи ақ яки бирхил ақуч болғини яхши.

Интернет материаллирини пайдилинип, тәйяр әмгәкни көпчиликкә тонуштуруңлар:

- тәйяр әмгәклириңларни сүрәткә яки видеоға чүшириңлар;
- буюмни ипадиләп, униң немә үчүн қоллинилидиғанлиғини көрситип, мәтин тәйярлаңлар;
- мәктәп сайтиға өз әмгәклириңлар билән синипдашлириңларниң әмгәклири тоғрилиқ әхбарат тәйярлаңлар;
- өз әмгәклириңлар билән синипдашлириңларниң әмгәклирини сүрәткә яки видеоға чүширип, ижтимай торларда интернет-аукцион уюштуруңлар яки аваз топлаңлар.

?

1. Иш көңүлдикидәк болдиму?
2. Силәр үчүн қандақ қийинчилиқлар учрашти?
3. Аудитория билән мунасивәт орниталидиңларму, пайдилиқ мәслиһәт берип, пикир ейтқанлар болдиму?

Н. Уитлок
Һәйкәл мозаикиси

Ж. Рабат
«Қарғуяпилақ» панноси

Дизайн вә технология

Бөлүмни өзләштүрүш җәриянида силәр:

• келип чиқиши һәр хил дизайн, һүнәрвәнчилик, сәнъәт әсәрлириниң тарихий вә мәдәний алаһидилигини чүшинишни;

• қазақ хәлқи турмушиниң миллий буюмлирини үгинишни;

• өз үлгәңләр бойичә һаҗәтлик қурулумлуқ, тәбиий вә сүнъий материалларни таллап, уларни қайта ишләш усуллирини қоллинишни;

• буюм тәйярлаш рәтликлиги билән қолайлиқ усуллирини ениқлап, графикилиқ вә технологиялик һөҗҗәтләр тәйярлашни;

• иҗадий ишни тәйярлап вә ясаш җәриянлирини режиләшни;

• һәр хил материаллар билән конструкцияләрни қоллинип, мустәқил тәйярлиған технологиялик һөҗҗити асасида буюм ясашни;

• қол, механикилиқ қурал-җабдуқларни қоллинип, буюмларниң функционаллиқ вә эстетикилиқ сапасини ашуруш үчүн материалларни қайта ишләш вә безәш усуллирини ениқлап, пайдилинишни;

• үстәл үсти оюниниң концепциясини лайиһиләп қураштурушни вә уни тәйярлаш бойичә тапшурмилар орунлашни;

• буюмни тәйярлаш вә безәш үчүн заманивий вә әнъәнилик әмәс материаллардин пайдилиқ қоллинишни чүшинип, мустәқил таллашни;

• онлайн-платформида чәвәрлик дәриҗисини вә өз идеялириңларни тонуштурушни үгинәләйсиләр.

Қазақ миллий очилар бәлбеғи

§ 7. ҚАЗАҚНИҢ МИЛЛИЙ БУЮМЛИРИ БИЛӘН ТОНУШУШ

Қазақ хәлқиниң турмуш буюмлирини атаңлар.

Миллий
Ұлттық
Национальный
National

Чөгүн

Саба

Хәлиқ қол һүнәрвәнчилиги – қазақниң материаллиқ мәдәний дуниясиниң бир бөлиги.

Қазақ хәлқиниң өй кәсипчилиги вә қол һүнәрвәнчилиги көчмәнләр егилигигә мувапиқ риважлинип, тирикчилиги вә мәиший һажити үчүн хизмәт қилди.

Өй жабдуғини тәйярлаш: тикинчилик, жуң титиш, кигиз бесиш, тикиш, кәштә, тоқума, гиләм тоқуш, ағамча өрүш вә башқиму ишлар билән аяллар шуғуллинатти.

Яғач оюш, терә әйләш, сүйәк, таш йонуш, төмүрчилик, зәргәрлик ишлири әркәкләргә тәәллуқ болған.

Зәргәр металлни қайта ишләп, зенәтләш буюмлирини тәйярлиса, устилар яғачтин буюм ясиди.

Устилар кәспини балилирға үгитип, әвлаттин әвлатқа йәткүзди.

Қазақ хәлқиниң безәкәмәлий сәнъитиниң бир йөнилишини таллап елиңлар. Устилар қандақ турмуш буюмлирини ясиғанлиғини ениқлаңлар.

Қазақ хәлқиниң безәк-әмәлий сәнъити буюмлири иҗадий мәзмуни вә миллийлиги билән алаһидилиниду. Улар әсирләр бойи тәрәққий етип, бүгүнки күндә өзиниң алаһидилигини йоқатмиған вә бәдиий нәқишлири билән өзигә җәлип қилиду.

Һәр хил усуллар билән тәйярланған турмуш буюмлири бүгүнки күндә заманивий өйләр интерьерини алаһидә безәйду.

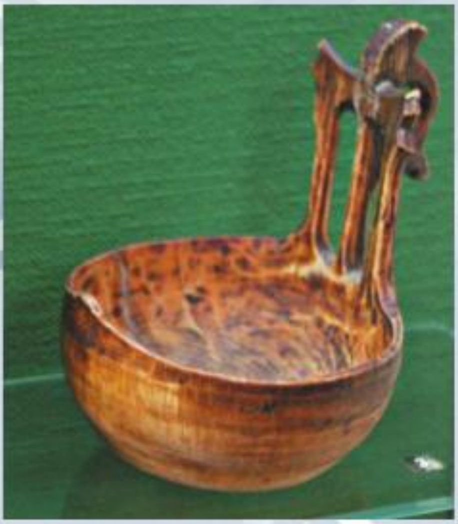

Саплиқ

«Қазақ хәлқиниң миллий турмуш буюмлири заманивий интерьерда» дегән мавзуда каталог яки презентация тәйярлаңлар.

Сандуқ

Өйүңлардики әвлаттин әвлатқа мирас болуп келиватқан буюмлар тоғрилиқ ейтип бериңлар. «Вақитни бағлаштурғучи ядиқарлиқ» намлиқ чаққан көргәзмә уюштуруңлар.

Егәр

1. Қазақ хәлқиниң безәк-әмәлий сәнъитиниң алаһидилиги немидә?

2. Әр кишиләр һүнәрвәнчиликниң қайси түрлири билән шуғулланған? Улар қандақ буюмларни ясиған?

3. Өйүңларда хәлиқ устилириниң қолидин чиққан қандақ нәрсиләр бар?

§ 8. ҚАЗАҚ ХӘЛҚИНИҢ ТУРМУШ БУЮМЛИРИНИҢ ОРУНЛИНИШ ТЕХНИКИСИ БИЛӘН МАТЕРИАЛЛИРИНИ (ТОРСУҚ, ҖОЗА) ҮГИНИШ

Устилар турмуш буюмлирини тәйярлаш үчүн қандақ материалларни пайдиланған? Немә үчүн?

Қазақ һүнәрвәнчилигидә терә кәң қолланған, чүнки теридин тикилгән буюмлар көчмәнләр һаятида чоң орунни алған.

Теридин ясалған буюмларниң сүрәтлирини жиғиңлар. Улар немә үчүн пайдилинилған? Синипдашлириңлар билән пикирлишиңлар.

Әйләнгән теридин тәйярланған буюмларниң түриму, көләмиму һәрхил болуп, улар түрлүк мәхсәттә пайдилинилған.

Йолувчилар билән малчилар йолға чиққанда торсуқ елип жүргән.

Торсуқ – қимиз, шубат вә башқиму уссулуқларни қуювелишқа беғишланған теридин тәйярланған қача. Торсуқни егәр-тоқумға яки һарвуниң көләңку тәрипигә бағлап қойған. Қозғалғансири торсуқтики уссулуқ чайқилип, дәм кирәтти. Торсуқтики қимиз яки қетиқ түгигәндә ағзи тәрәпкә сүзмә жиғилған, уни суға арилаштуруп, доғап қилип ичкән.

Торсуқ әң есил теридин тәйярланған. Уни қелипқа селип пичкәндин кейин тасма билән тиккән. Кейин икки яғач тахтайниң арисиға селип, ойма-нәқиш чүшәргән.

Торсуқ

Шундақла қазақ қол һүнәрвәнчилигидә яғачниму көп пайдиланған. Униң һәр хил нәсиллиридин турмушқа керәк буюмлар ясалған.

Көчмәнләр вә йерим көчмәнлик тирикчиликкә қолайлиқ болуш үчүн қедимий жиһазлар, қача-қомуч вә башқиму турмуш буюмлири йеник, чаққан, тошушқа қолайлиқ қилип тәйярланған.

Яғачтин ясалған буюмларға ойма нәқишләр селинип, устихан, күмүч (инкрустация) билән безәлгән.

Тәңнә

1. Яғачни қайта ишләш йоллирини есиңларға чүшириңлар.
2. Хәлиқ устилири яғачтин турмуш буюмлирини ясаш үчүн қандақ материаллар билән техникини пайдиланған?

Дүгләк жоза – тахтайни дүгләк кесип ясалған, анчә егиз әмәс үстәл. Униң үстигә дәстихан, әтрапиға көрпә селиниду. Төригә һөрмәтлик меһманлар, мойсәпит кишиләр олтириду. Дүгләк жоза әтрапида олтарғанлар бир-бирини көрүп, әркин олтириду. Дүгләк жоза көчүп-қонғанда наһайити қолайлиқ болған.

Дүгләк жоза

Қедимдин қелиплашқан әнъәнә бойичә, қазақлар меһманни төригә чиқирип, тамиғини бәргән. Қазақлар өйигә туюқсиз кәлгән натонуш адәмниму, һөрмәтлик меһманниму қучақ ечип қарши алған. Бу әнъәнә бүгүнгичә сақланған.

1. Дәристә қандақ йеңи әхбарат алдиңлар?
2. Әмәлий иш елип барғанда, өзләштүргән билимлириңлар һажәт боламду?

§ 9. ИДЕЯЛӘРНИ ТӘҺЛИЛ ҚИЛИШ ВӘ ЭСКИЗНИ ОРУНЛАШ. ИШНИ РЕЖИЛӘШ

Асасий ой
Түпкі ой
Замысел
Idea

Һәрқандақ иҗадий лайиһиләш идея издәштүрүштин башлиниду.

1. Қазақ миллий турмуш буюмлиридин илһамлинип, өз буюмуңларни ясаш үчүн, бирнәччә идея ойлаштуруңлар.
2. Синипдашлириңлар билән өз оюңларни бөлүшүңлар.
3. Яхши бир идеяни таллап елиңлар.

Турмушлуқ буюмларни ясашқа киришмәстин бурун, мәлум бир тәйярлиқ ишлирини орунлаш керәк. Муәллип әң авал, тәйярлайдиған нәрсә тоғрилиқ ойлиниду. Кейин у өз идеяси асасида нәрсиниң эскизини салиду. Шу арқилиқ нәрсини тәсәввур қилип, ойтаразисидин өткүзиду. Бу керәк болған өзгиришләрни киргүзүшкә мүмкинчилик бериду.

Эскиз бойичә сизмиларни тәйярлап, детальлирини ясайду.

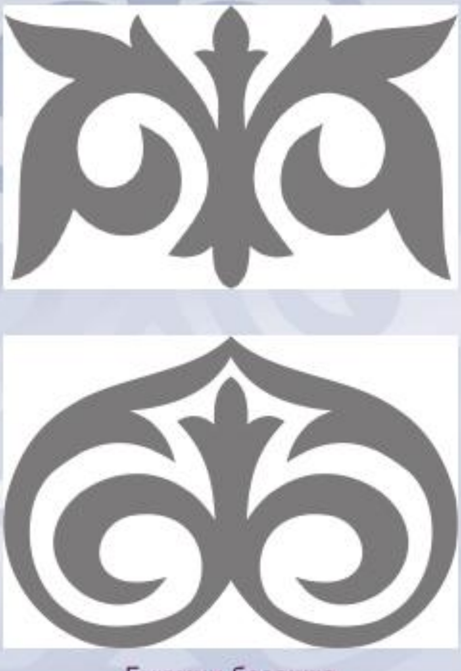

Буюмни безәшкә беғишланған ойма-нәқиш

1. Түрлүк графикилиқ қуралларни пайдилинип, буюмниң эскизини яки сизмисини тәйярлаңлар.
2. Өзәңларниң вә синипдашлириңларниң әмгәклириниң идея вә мавзусини тәһлил қилип, баһалаңлар.
3. Керәк болған өзгиришләрни киргүзүңлар.

Буюмни миллий тәсвирдә безәш үчүн әнъәнивий ойма-нәқиш билән қатар униң стильлиқ үлгилирини-му қоллинишқа болиду.

Қазақниң әнъәнәвий ойма-нә-қишлири һайванатқа аит, өсүм-лүккә аит, геометриялик вә космо-гониялик шәкиллик түрлири бар (қошумчиға қараңлар).

Ойма-нәқишләр буюмниң шәкли билән көләмигә мувапиқ келип, йәни асасий фонға уйғунлишип, наһайити йоған яки кичик бол-маслиғи керәк.

1. Турмуш буюминиң үл-гисини (өз хаһишиңларға қарап) ясаңлар.

2. Гөзәллик, экологиялик, эрго-номикилиқ, функционаллиқ тә-ләпләрни инавәткә елип, буюм-ни заманивий үлгидә ойма-нә-қиш билән безәләңлар.

1. Өзләштүргән билим вә маһарәтлириңларни пайди-линип, буюм ясашниң басқучли-рини вә утуқлуқ йоллирини ениқ-лаңлар.

2. Технологиялик алаһидилик-лирини инавәткә алған һалда, һаҗәт болған материаллар би-лән қурал-үскүниләрни таллап елиңлар.

Тарихий вә мәдәний җәһәт-тин келип чиқиши һәрхил буюм-ларниң дизайнида қандақ алаһиди-ликлири болиду?

Буюмни безәшкә беғишланған ойма-нәқиш

§ 10. МАТЕРИАЛНИ ҚАЙТА ИШЛӘШ. БУЮМНИ ТӘЙЯРЛАШ

Қайта ишләш
Өңдеу
Обработка
Processing

Рәндә

Рәндиләш (рейсмус) station

Қазақ устилири яғачтин вә теридин мәиший буюмлар ясиғанда қандақ қуралларни пайдиланған?

Яғач ишләп чиқиришниң һәр хил саһалирида вә турмушта қоллинилиду.

Яғач наһайити пухта болғини билән, тез қайта ишлинидиған материал. Буюмни яғачтин ясаштин илгири бөләклири үчүн һаҗәт болидиған, қайта ишлинидиған материални (тахтай, фанера в. б.) таллап елиш керәк.

Буюмниң асасий, йәни тәкши тәрипини таллап, бәлгү қойиду вә қайта ишләшни шу тәрипидин башлайду. Андин һәридәшни әмәлгә ашуруду.

Һәридәлгән материални қайта ишләш керәк, чүнки униңда қиңғир вә бөдүр йәрлири болиду. Материалниң бетини силиғдап, керәк шәкилгә вә қелипқа чепиш арқилиқ тәйярлашқа болиду. Униң шәклини вә қелипини бурғилаш, ойғуч, рейсмус вә фрезер охшаш түрлүк әсвапларниң (станок) ярдими билән әмәлгә ашурушқа болиду.

1. Яғачтин тәйярланған буюмни қайта ишләш басқучлирини ениқлаңлар.
2. Униңға һаҗәт болидиған құрал-ярақ вә җабдуқларни атаңлар.

Теридин буюм тәйярлаштин илгири, пичимини тәйярлаш зөрүр.

Җүп бөләклирини пичқанда, териниң узуниға қариғанда, тоғрисиға яхши созулидиғанлиғини инавәткә елип, бир йөнилиштә пичиш керәк.

Теридин буюм тәйярлаш үчүн пухта капрон жип пайдилинилиду, униң үстидин безәш жиплири жүргүзүлиду.

Терини тикиштә егирилгән жип әң пухта болуп санилиду. Дәсләп у егәр-тоқум үчүн пайдилинилған.

Бүгүнки күндә теридин тикилидиған барлиқ буюмлар шу жип билән тикилиду.

Теридә тикиш орунлирини бәлгүләш үчүн бәлгү чүшәргүч (роллер) қоллинилиду. Бегиз билән һәр бир тикиш орни тешилиду. Тикилгән терә бөләклириниң тилинған йәрлири яғач силиқлиғуч қурал билән силиғдилиниду.

1. Терини қайта ишләштә қоллинилидиған қуралларни қараштуруңлар.

2. Уларни тоғра пайдилинишниң усуллирини атаңлар.

1. Ясилидиған буюмниң эскизини асасқа елип, униң бөләклирини атаңлар.

2. Қураштуруш материаллирини қайта ишләш бойичә қандақ җәриянлар орунлиниду?

3. Материалларни қайта ишләш үчүн қандақ қурал-үскүниләр керәк?

Р. Яковлев. Бәлбағ. Егирилгән жип билән қайта ишләнгән

Бәлгү чүшәргүч (роллер)

Бегиз

Силиқлиғуч

Теридин ясалған сувенир (1-үлгә)

Сувенир тәйярлаш басқучлирини қараштуруңлар. Уни ясаш үчүн қандақ материал билән қурал-үскүнә һаҗәт?

Торсуқ теридин тикилиду. Әйләнгән терини дәрәқ томуридин елинған бояққа селип, қайнитиду, андин қурутиду. Шуниңдин кейин пичип, ойма-нәқиш селип, тикиду.

Бастурминиң ярдими билән алдин-ала сизилған эскиз бойичә торсуққа ойма-нәқиш салиду (ишләватқанда терә нәм болуши керәк).

Кейин торсуққа қум толдуруп, қурутиду. Яхши қуруғандин кейин, ичидики қумни төкүветип, торсуқни шамалда қурутиду. Мошундақ ясалған торсуқниң шәкли һечқачан өзгәрмәйду.

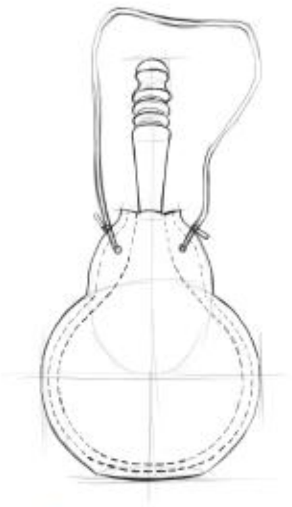

Буюмниң эскизи

Орунлиниш рети			
1	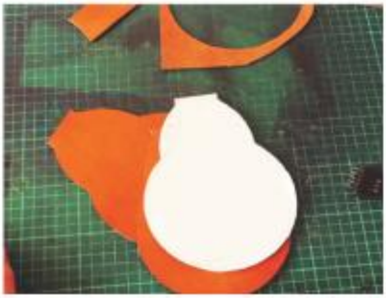	2	

3

4

5
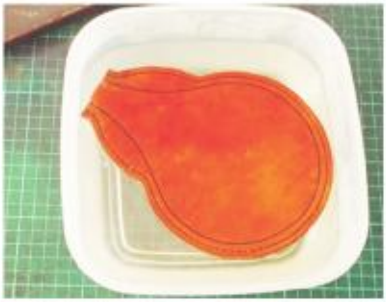

6

7

8

Сувенир тәйярлаш үчүн кона терениң парчилирини пайдилинишқа болиду, уни щеткиниң ярдими билән тазилавелиш керәк.

Терә әвришим болуши үчүн, уни аш тузи вә сиркә арилашмиси (500 л су, 25 г аш тузи,10 мл 9 % сиркә арилашмиси) еритмисида жуюду.

Торсуқ

Теридин ясалған сувенир (2-үлгә)

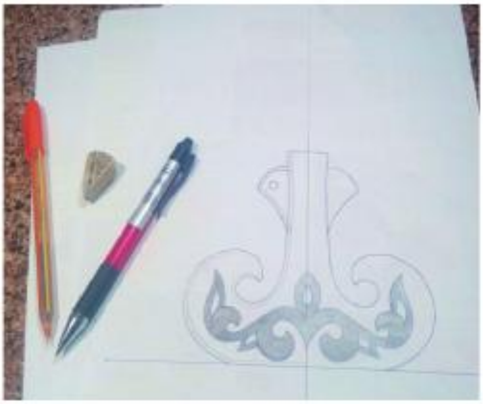

Буюмниң эскизи

Орунлиниш рети			
1		2	
3		4	

5

6

7

8

9

10

11

12

13		14	
15		16	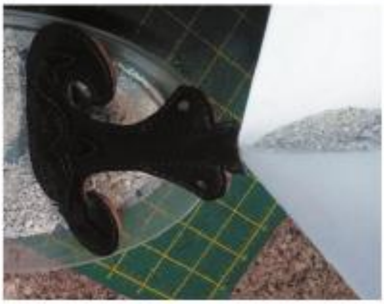
17		18	
19		20	

21

22

23

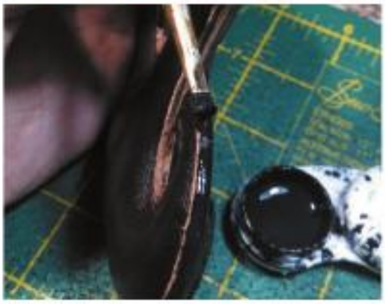

24

25

26

Торсуқ

Дүгләк җоза
Дөңгелек үстел
Круглый стол
Round table

Дүгләк җоза

Дүгләк җозини тәйярлаш басқучлирини қаравелиңлар. Униң үчүн қандақ материал вә қурал-сайманлар керәк?

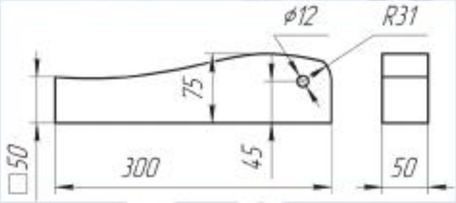

Җоза путиниң сизмиси

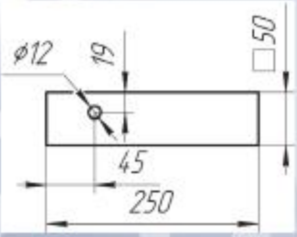

Бәкитминиң сизмиси

Буюмниң сизмиси
(астидин көрүнүши)

Орунлиниш рети			
1		2	
3		4	

5		6	
7		8	

Бт Әмәлий ишни башлимай туруп, бехәтәрлик техникиси қаидилирини тәкрарлаңлар.

Қазақниң турмуш буюмлириниң бирини (хаһишиңлар бойичә) тәйярлаңлар.

1. Буюмниң эскизини яки сизмисини тәйярлавелиңлар.
2. Рәңлириниң уйғунлуғини инавәткә алған һалда материалларни, шуниңдин кейин қурал-үскүниләрни таллавелиңлар.
3. Қазақниң миллий ойма-нәқишлирини пайдилинип, тәйяр буюмни безәңлар.

?

1. Қандақ буюм тәйярлидиңлар?
2. Силәр үчүн ишниң қайси басқучи әң қийин болди?
3. Немә оңушлуқ чиқти?

Җозиниң дүгләк үстини бәлгүләш (сизиш) үчүн, циркуль болмиса, икки таяқни бәкитипла (бириниң учиға қериндаш, иккинчисигә учлуқ нәрсә бағлавелип) пайдилинишқа болиду.

Җозиниң чәтлирини қум қәғәз билән яхши силиқдиған дурус. Бөдүрлири қалмас үчүн, яхшилап силиқдаш керәк.

Дүгләк җозини пәдәзләш үчүн морилка, лак, майлиқ бояқ пайдилинилиду.

Шундақла буюмни көйдүрүш, нәқишләп безәш, ойма нәқиш селиш, чаплиғуч пленкилар вә башқилар билән безәшкә болиду.

§ 11. КӨРГӘЗМӘ УЮШТУРУШ ВӘ ИШНИ ҚОРҒАШ

Көргәзмә
Көрме
Выставка
Exhibition

Мәдәнийәт билән сәнъәтниң тәрәққияти нәтижисидә адәмләр көргәзмә уюштурушқа башлайду.

Қедимий Рим билән Грекиядә рәссамлар билән мемарчилар көп көргәзмә уюштурған.

Оттура әсирләрдин башлап көргәзминиң әһмийити әсти. Униңға май бояқ сәнъитиниң тәрәққий етиши, механика, химия вә башқиму илим саһалириниң риважлиниши тәсир қилди.

Силәрниң оюңларчә, тәйяр буюмни қандақ тонуштурушқа болиду?

Йеңи әмгәкни тонуштурушниң асасий усуллири: көргәзмә, көргәзмә-сода, йәрмәнкә, мәхсус журналлар билән каталоглар. Техникиниң ярдими билән көпчиликкә онлайн-платформа (онлайн-форум, ижтимаий тор в. б.) түридиму тонуштурушқа болиду.

Тәйяр әмгәклириңларни көпчиликкә тонуштуруңлар (йәрмәнкә, көргәзмә в. б.):

- иждадий ишлириңларни рәсмийләштүрүңлар;
- буюмни тонуштурушқа беғишланған жай билән қурал-ярақларни таллап елиңлар;
- ярлиқ уюштуруңлар;
- тамашибинларға тәклипнамә тәйярлаңлар;
- презентация үчүн һажәт болидиған музыка, интерпаал қурал, вә башқиму техникилиқ қурал-ярақларни таллаңлар;
- презентацияни өткүзүш шәклини ойлаштуруңлар. Тонуштуруш жәриянида буюмни изаһлап, өз идеялириңларни ипадиләңлар, уни қандақ әмәлгә ашурушқа болидиғанлиғини ейтип бериңлар.

Р. М. Яковлев әмгәклириниң презентацияси

? 1. Әмгәк көңүлдикидәк болуп чиқтиму?

2. Тамашибинларниң пикирлирини инавәткә алған һалда, буюмләрниң сапасини яхшилап, сүпитини көтириш үчүн немини өзгәрткән болаттиңлар?

§ 12. ҮСТӘЛ ҮСТИ ОЮНЛИРИ. ПӘЙДА БОЛУШ ТАРИХИ

Оюн
Ойын
Игра
Game

Сенет (Мисир)

Чатуранга (Һиндистан)

1. Билидиған оюнлириңларни атаңлар.
2. Қайсиси үстәл үсти оюниға ятиду? Немә үчүн?

Үстәл үсти оюни зеһин, ойлаш қабилийити вә зерәкликни тәләп қилиду, бөлмә ичидә, үстәл үстидә ойнилиду. Үстәл үсти оюнида үстәл үстигә яки оюнчиларниң қолиға патидиған мөлчәрдики нәрсиләрла қоллинилиду.

Үстәл үсти оюнлири бирнәччә топқа бөлүниду.

Силәрниң оюңларчә, үстәл үсти оюнлири қандақ тәснифлиниду?

Тәснифлириңларни жәдвәлгә чүшириңлар.

Қедимдин келиватқан үстәл үсти оюнлириға шахмат, шашка, тоққузқумулақ, сүйәк, нардлар, домино в. б. ятиду. Уларни бүгүнки күндә көп ойнайду, уларға қизиққучиларму көп.

Сүрәтләргә қараңлар. Қедимий үстәл үсти оюнлири тоғрилиқ немә билисиләр? Улар һазирқи вақиттики қандақ оюнларға охшайду?

Сенет қедимдин келиватқан оюнларниң бири болуп санилиду. Оюнниң бу түри б. з. б. 4 000-жили Қедимий Грекиядә көп ойналған. Оюн қаидиси шашка оюниға охшаш.

V әсирдә Һиндистанда шахматқа охшаш чатуранга дегән оюн болған.

VIII әсирдә Европа билән Азияниң турғунлири домино ойнашқа башлайду.

Қазақниң қедимий миллий оюнлириниң бири – *тоққузқумулақ*. Оюнниң мундақ атилишиға қедимдики түркий хәлиқләр үчүн хасийәтлик саналған 9 сани асас болған.

У адәмниң ойлаш қабилийитигә тәсир қилип, зерәклигини ашуриду, математикиға қизиқтуруп, зеһнини ачиду. Оюн җәриянида риқабәтчиләр төрт математикилиқ амални түгәл қоллиниду. Оюн һесапқа иштик болуш билән биллә тактикини билишниму тәләп қилиду.

Тоққузқумулақ (Қазақстан)

1. Түрлүк әхбарат мәнбәлирини пайдилинип, бир үстәл үсти оюниниң тарихи тоғрилиқ мәлумат жиғиңлар.
2. Оюнниң тәрәққий етиш җәриянлириға көңүл бөлүңлар.

?

1. Дәристә қандақ йеңи әхбарат алдиңлар?
2. Қазақ хәлқиниң үстәл үсти оюнлири тоғрилиқ немә билисиләр?

Трик-трак (Европа)

§ 13. ҮСТӘЛ ҮСТИ ОЮНИНИҢ КОНЦЕПЦИЯСИ

Концепция
Тұжырымдама
Концепция
Concept

Достлириңлар, синипдашлириңлар қандақ оюн ойнайду? Үстәл үсти оюнлирини яқтурамду?

Үстәл үсти оюнлири зерәкликни ашуруп, әстә сақлаш қабилийитини күчәйтиду. Адәттә «Үстәл үсти оюнлири балиларға беғишланған» дегән чүшәнчә қелиплашқан, амма бу оюнға чоңларму қизиқиду.

Һәрхил яштики адәмләр арисида соалнамә жүргүзүңлар.

1. «Үстәл үсти оюни вә униң бүгүнки күндики әһмийити» дегән мавзуда соалнамә жүргүзүш үчүн соалларни тәйярлаңлар.
2. Үстәл үсти оюни немә үчүн керәклигини ениқлаңлар.
3. Һазирқи вақитта үстәл үсти оюнлириниң қайсиси көп ойнилиду? Немә үчүн?
4. Оюнчилар үстәл үсти оюнини қандақ алаһидиликлиригә бола яхши көриду?

Шахмат

Ишқиваз

Бүгүнки күндә үстәл үсти оюнлириға қизиққучилар нурғун. Ишләп чиқарғучилар үстәл үсти оюнининң көплигән түрлирини тәвсийә қилмақта. Оюнчилар уларниң пәқәт бәдиий дизайниғила әмәс, бәлки оюнниң мавзусиға, йеңи усуллириға, тәләплиригә қизиқиду.

Үстәл үсти оюнлириниң түрлирини тәтқиқ қилиңлар.

1. Ишләп чиқарғучилар оюн тоғрилиқ қандақ әхбарат бериду?

2. Оюнниң түрини таллашта немини инавәткә алған дурус?

3. Херидарларниң мошу мәһсулатқа болған еһтияжини ениқлаңлар.

1. Төвәндики сүпәтләрни асасқа елип, үстәл үсти оюнлириниң тәснифлинишини қураштуруп, йезивелиңлар:

- мавзуси;
- қийинлиғиға қарап тәркиви;
- оюнға берилидиған вақит;
- оюнниң мәхсити, қатнашқучиларниң йеши.

2. Тәтқиқат нәтиҗилири, йеңи әхбарат тоғрилиқ синипдашлириңлар билән пикирлишиңлар.

Үстәл үсти оюнининң тәркиви: оюн мәйдани, карточкилар, фишкилар, оюнчуқ һәйкәлләр, сүйәкләр вә башқилар.

Мәйдан – оюн җәриянининң асаси. У һәрхил болуши мүмкин.

Оюн тәкчилири җүрүшининң төвәндикидәк нусхилири болуши мүмкин:

- бәлгүлүк бир йөнилишкә қарап;
- бәлгүлүк бир җайда;
- тор ичидә;
- әркин;
- модульлиқ.

Бәзибир үстәл үсти оюнида оюн мәйдани болмаслиғиму мүмкин.

Башқатурма

Стратегия

Мунар

Қазақ ханлиғи

1. Сүрәттики үстәл үсти оюнлириға диққәт билән қарап чиқиңлар.

2. Үстәл үсти оюнлириниң тәркивини атаңлар.

3. Охшашлиғи билән айримчилиқлирини атаңлар.

Сет

Каркассон

Үстәл үсти оюнлирини ясаш униң *концепциясини* тәйярлаштин башлиниду.

Концепция төвәнки мәсилиләрни өз ичигә алиду:

– *оюн мавзусини;*

– *мәхсити вә аудиторияниң яш өзгичилигини;*

– *иш-һәрикәт механизмини* (сюжети, оюн қаидиси, тәркиви);

– *мурәккәплик дәриҗисини.*

Оюн концепциясини һәрхил йоллар билән тәйярлашқа вә униңда төвәндикидәк шәртләргә асаслинишқа болиду:

– молҗаланған аудиториясигә (йеши, җиниси, оюнчиларниң күткини билән тәләплири);

– жанриға (сәяһәт, стратегия, детектив, квест, башқатурма вә башқилар);

– мавзусиға (сөйүмлүк китап яки сериал вә башқиму мавзулар);

– оюн җәрияниниң алаһидиликлиригә (оюнниң мәхсити билән қизиқлиғи);

– сөйүмлүк үстәл үсти оюни (уни яхшилаш мәхситидә в. б.).

Бу басқучта әң муһими, ойлириңларни дәл вақтида қәғәзгә чүширип туруш керәк.

Өз үстәл үсти оюниңниң концепциясини қураштуруңлар.

Лайиһилинидиған буюм нами алаһидә болуп, аддий йол билән ясилип, чиқими аз болуши керәк.

Буюм дизайни қоллинишқа майил (функционаллиқ), бәдиий (эстетикилиқ), қолайлиқ (эргономикилиқ) вә экологиялик тәләпләргә мувапиқ болуши керәк.

1. Өз хаһишиңлар билән иҗадий ойлаш арқилиқ һәрқандақ техника (усул) билән үстәл үсти оюнлири бөлчәклириниң бирнәччә эскизини ясаңлар.

2. Әң яхши чиққан нусхини таллап елиңлар.

3. Синипта ишлириңларни тонуштуруңлар.

4. Ишлириңларни қисқа вә чүшинишлик қилип тәсвирләңлар. Уни йетилдүрүш йоллирини тәвсийә қилиңлар.

1. Дәристә йеңидин немә билдиңлар?

2. Силәр үчүн қандақ мәлумат пайдилиқ болди?

3. Үстәл үсти оюниниң концепциясини тәйярлашта немигә көңүл бөлүш керәк?

4. Үстәл үсти оюнини қураштурушта немини инавәткә елиш керәк?

Монополия

Лото

Шашка

§ 14. ҮСТӘЛ ҮСТИ ОЮНИНИ ТӘЙЯРЛАШ. ГРАФИКИЛИҚ ҺӨҖҖӘТЛИРИ

Үстәл үсти оюнини ойлаштуруш вә ясаш җәриянлириниң асасий басқучлирини атаңлар.

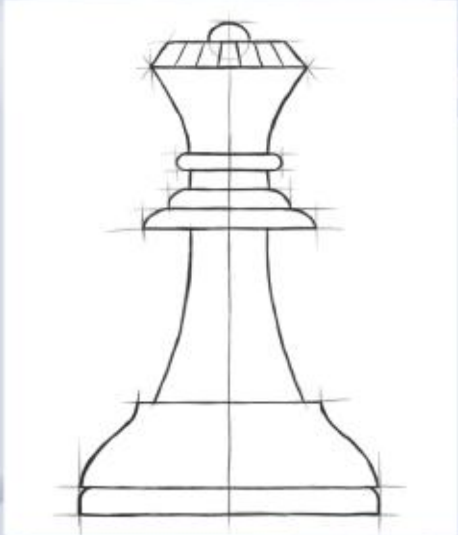

Эскиз

Үстәл үсти оюниниң концепциясини тәйярлавалғандин кейин, униң *графикилиқ һөҗҗәтлирини* тәйярлаш керәк:

– *сизма* (сизиш қаидилирини сақлиған һалда, сизма қураллири билән, өлчәмлири вә материаллири көрситилип сизилған тәсвир);

– *эскиз* (өлчәмлири өзара мувапиқлаштуруп, қолдин ясалған тәсвир);

– *техникилиқ сүрәт* (үч өлчәмлик, пропорцияси сақлинип, қолда селинған тәсвир).

Графикилиқ һөҗҗәтләр оюн бөләклириниң түрини, көләмини ениқлаш, камчилиқлирини түзитиш, ишләп чиқириш, назарәт қилиш үчүн һаҗәт.

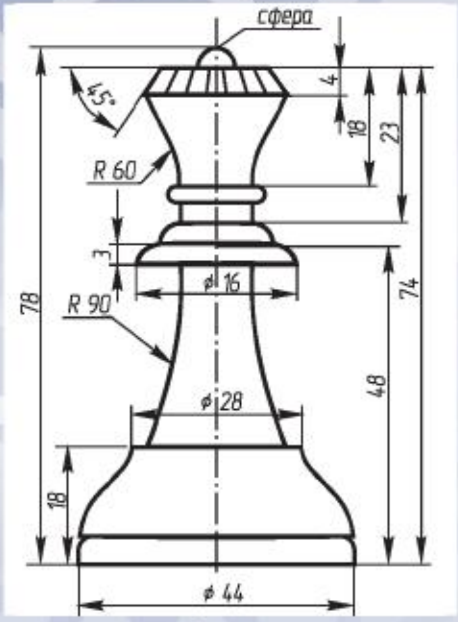

Сизма

1. Сизма қураллар билән ясалған шахмат тешиниң тәсвирини қарап чиқиңлар.
2. Сизма бойичә униң шәкли (түри) билән өлчәмлирини ениқлаңлар.
3. Тәсвир қандақ сизма қураллар билән ясалғинини ениқлаңлар.
4. Сизма ясалғанда, немини инавәткә елиш керәклигини атаңлар.

Сизма арқилиқ буюмниң көләмини, өлчәмлирини ениқлашқа болиду.

Техникилиқ сүрәтниң ярдими билән нәрсиниң умумий көрүниши, пропорцияси, буюм вә униң ушшақ бөләклири тоғрилиқ тәсәввур елишқа болиду.

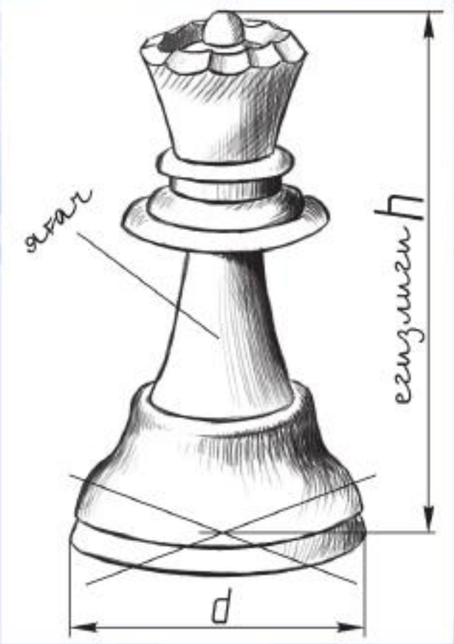

Техникилиқ сүрәт

Тәйяр буюм

1. Үстәл үсти оюнниң бир бөлигиниң (хаһишиңлар бойичә) сизмиси билән техникилиқ сүритини селиңлар.
2. Пайдиланған сизма қурал-ярақлириңларни атаңлар.
3. Өлчәмлик сизиқлар жүргүзүп, өлчәмлирини бәлгүләңлар.
4. Тәсвирләрни селиштуруп, тәһлил қилиңлар. Қайсисиниң ярдими билән оюн бөлиги тоғрилиқ ениқ әхбарат елишқа болиду?
5. Тәтқиқат нәтижилирини синипдашлириңлар билән тәһлил қилиңлар.

Өзәңлар ойлап тапқан үстәл үсти оюнининг графикилиқ һөҗҗитини тәйярлаңлар.

1. Сизма билән техникилиқ сүрәтниң қандақ айримчилиғи бар?
2. Өз әмгәклириңларни баһалаңлар.
3. Иш җәриянида қандақ қийинчилиқлар учрашти?

§ 15. ҮСТӘЛ ҮСТИ ОЮНИНИҢ БӨЛӘКЛИРИНИ ТӘЙЯРЛАШ

Қандақ ойлайсиләр, үстәл үсти оюниниң бөләклирини қандақ материалдин ясашқа болиду? Немә үчүн?

Үстәл үсти оюнлириниң тәркивий бөләклири

Үстәл үсти оюниниң бөләклири үчүн яғач, пластик, металл, текстиль, пенопласт, тәбиий материалларни, қайта ишләнгән хам әшияни қоллинишқа болиду.

Бүгүнки күндә коматекс, акрил, полимер лай, йепиштуруш вә модельлаш үчүн пластик, винил пленка, синтетикилиқ фетр вә башқиму заманивий материаллар көп қоллинилиду.

Үстәл үсти оюни үчүн материални таллап алғанда, униң билән ишлигәндә вә пайдиланған вақитта ховупсиз болушиға алаһидә диққәт қилған тоғра.

1. Сүрәтләрни қарап чиқиңлар. Тәвсийә қилинған үстәл үсти оюнлириниң бөләклири қандақ материаллардин ясалған?

2. Мошу материалларниң пайдилиқ, зиян тәрәплирини атап, йезип чиқиңлар.

Экологиялик җәһәттин әң дурус материал – яғач. Уни қайта ишлигәндә, адәм әзасиға, қоршиған әтрапқа зиян нәрсиләр бөлүнмәйду.

Ишләп чиқириш қалдуғи санилидиған опилкини қайта ишләнгән хам әшия ретидә пайдилинишқа болиду. Пайдилиниш қәрәли өткәндин кейин, яғачтин ясалған нәрсини башқа мәхсәттә қайта пайдилинишқа болиду.

Һәрхил яғачларни пайдилинип, тәҗрибә өткүзүп көрүңлар.

1. Уларниң физикилиқ вә механикилиқ алаһидиликлирини ениқлаңлар.

2. Үстәл үсти оюнининң бөләклирини ясашқа қолайлиқ болидиған яғачниң түрлирини атаңлар.

3. Тәҗрибә нәтижиси тоғрилиқ синипдашлириңлар билән пикирлишиңлар.

Үстәл үсти оюнлириниң тәркивий бөләклири

1. Оюнға керәклик элементларни ясаш үчүн қолайлиқ болидиған материаллар билән қуралларни таллаңлар.

2. Җәдвәлни толдуруңлар.

Оюн элементлири	Материаллар	Қураллар
Оюн мәйдани		
Фишкилар		
Тапшурма-карточкилар		
Жүрүшни ениқлайдиған кубиклар		

БТ

Әмәлий ишни башлимай туруп, бехәтәрлик техникиси қаидилирини тәкрарлаңлар.

Өзәңлар ойлаштурған үстәл үсти оюнининң бөләклирини ясаш ретини ойлаштуруңлар. Шу бөләкләрни тәйярлаңлар.

Үстәл үсти оюнлириниң тәркивий бөләклири

Әмәлий иш елип барғанда, қандақ қийинчилиқлар учрашти?

§ 16. ҮСТӘЛ ҮСТИ ОЮНИНИ БӘДИИЙ БЕЗӘШ

Сүрәтләрни диққәт билән қарап чиқиңлар. Үстәл үсти оюнлирини безәш үчүн қандақ усуллар қоллинилған?

Үстәл үсти оюнлирини бәдиий безәш

Бәдиий безәш – буюмни түрлүк усуллар билән зенәтләш.

Бәдиий безәш арқилиқ буюмниң қоллинишқа майил (функционаллиқ), бәдиий (эстетикилиқ), қолайлиқ (эргономикилиқ) вә экологиялик сапасини ашуруп, бәдиийләштүрүшкә болиду.

Яғачтин ясалған үстәл үсти оюнини безәшкә *пирография* көп қоллинилиду. Түрлүк сапниң (учлуқ) ярдими билән көйдүрүп, һәрхил сизиқларни, ойма-нәқишләрни селишқа болиду.

Лаклаш арқилиқ яғач буюмларни зенәтләшкә вә пухтилашқа болиду.

Көпинчә майлиқ лак қоллиниду, у буюмни пақиритиду. Майлиқ лакни буюмниң сиртиға пәлкүч билән бирнәччә қетим майлаш керәк.

Шуниң билән биллә спиртлиқ лакниму пайдилинишқа болиду, у тез қуруйду. Униң үчүн һөл тартқуч билән талчиқларға авайлап бесиш керәк.

Пластиктин ясалған үстәл үсти оюнининиң компонентлирини безәш үчүн басмиханиларда пайдилинидиған, өзи чаплишидиған пленкиларни пайдилинишқиму болиду. У тәкши, япилақ нәрсиләрни, шундақла қаттиқ тавақларға чаплашқа наһайити қолайлиқ.

1. Үстәл үсти оюнини безәшкә мунасивәтлик болған тәклиплириңларни ейтиңлар.

2. Буюмниң функционаллиқ, эстетикилиқ сапасини ашуруп, бәдиийләштүрүш үчүн материалларни қайта ишләш вә зенәтләш амиллирини (усуллирини) атаңлар.

3. Безәшкә мунасивәтлик тәклиплириңлар билән синипдашлириңлар билән бөлүшүп, артуқчилиқлирини ейтип бериңлар.

БТ

Әмәлий ишқа киришмәстин бурун, бехәтәрлик техникиси қаидилирини тәкрарлаңлар.

1. Тәйяр буюмни бәдиий безәлләңлар.

2. Үстәл үсти оюнини қаплап, сақлашқа бағлиқ тәклиплириңларни ейтиңлар.

3. Өз әмгәклириңларни баһалаңлар.

?

1. Өзәңлар тәвсийә қилған үстәл үсти оюни үчүн қандақ материаллар билән қураллар керәк?

2. Өзәңларниң ойлириңларни әмәлгә ашуралидиңларму?

Үстәл үсти оюнлирини бәдиий безәш

Үстәл үсти оюниниң қаплинишиға вә атилишиғиму алаһидә көңүл бөлүш керәк. У оюнниң умумий концепциясигә лайиқ болуши керәк. Символларни, рәңләр билән графикилиқ элементларни чевәрлик билән уйғунлаштуруши, оюнчиларниң оюн мәзмунини чоңқур чүшинип, тез өзләштүрүп кетишигә мүмкинчилик бериду.

§ 17. ОЮННИ СИНАҚТИН ӨТКҮЗҮШ. СОАЛНАМӘ ЖҮРГҮЗҮШ ВӘ ӘХБАРАТ ЖИҒИШ

Өзәңлар тәвсийә қилған оюнниң артуқчилиғи билән начар тәрәплирини қандақ ениқлашқа болиду?

Тәйярланған буюмни йетилдүрүп, артуқчилиғи вә начар тәрәплирини ениқлаш үчүн оюнни синақтин өткүзүп, оюнчилар арисидиму соалнамә жүргүзүш һаҗәт. Әң авал, оюнни өзәңлар баштин аяқ ойнап көрүшүңлар керәк. Шундақ қилип, һәр компонентниң өз орнини ениқлашқа болиду. Бир нәччә қетим ойнап көргәндин кейин, оюндин кейин түзитишләр киргүзүш үчүн, артуқ-кам тәрәплирини йезип турған дурус.

Оюнни синақтин өткүзүш

1. Оюнни достлириңларға (синипдашлириңларға, ата-анилириңларға вә башқиларға) тәвсийә қилип көрүңлар.
2. Синақтин өткүзүш мәхсәтлириңларни чүшәндүрүңлар.
3. Оюнниң концепциясини ейтип бериңлар.
4. Синақтин өткүзүш җәриянида:
– һәрбир оюнчиниң һәрикити вә башқилар билән болған мунасивитигә;
– пай жиғиш усулиниң қолайлиқлиғиға;
– чүшиниксиз болған қаидиләргә;
– оюн қанчилик дәриҗидә қизиқтуридиғанлиғиға;

– оюн җәриянидики зерикишлик болған пәйтләргә алаһидә көңүл бөлүниду.

5. Оюнчиларниң кәйпиятиға диққәт қилиңлар (оюн башланғичә, ойнаватканда, оюн аяқлашқандин кейин).

6. Байқиғанлириңларни, оюнчиларниң пикир-тәклиплирини йезип жүрүңлар.

Синақ аяқлашқандин кейин, оюнчилар арисида соалнамә жүргүзүңлар. Шу арқилиқ нәтиҗини хуласиләп, системилаштурушқа болиду.

1. Соалнамә соаллирини қураштуруңлар.

2. Синаққа қатнишидиған адәмләрни (респондентларни) ениқлаңлар.

1. Оюнчилар арисида соалнамә жүргүзүңлар.

2. Елинған әхбаратни тәһлил қилип, бир системиға селиңлар.

3. Тәһлил нәтиҗилири билән тәклипләрни асасқа алған һалда, иш сапасини ашурушқа мунасивәтлик өзгиришләр киргүзүңлар.

1. Синақ өткүзүш, оюнчиларниң арисида соалнамә жүргүзүш җәриянида қандақ қийинчилиқлар учраштИ?

2. Синаққа қатнашқучиларниң пикри вә тәклиплири пайдилиқ болдиму?

Синақтин өткүзүш җәриянида:

– синаққа қатнишидиған адәмләрни дурус таллаңлар: уларниң йеши, җиниси үстәл үсти оюниниң мәхсәтлик аудиториясигә мувапиқ болуши керәк;

– оюнға йеңи қаидиләрни киргүзмәңлар;

– оюнниң қанчә вақитқа созулғинини ениқлаш үчүн башлинишидин бөлгүләп елиңлар. Оюнниң ениқ вақтини ениқлавелиш керәк.

– оюнни риважландуруш үчүн ейтилған пикир вә тәклипләрни дурус қобул қилиңлар.

Үстәл үсти оюнини синашқа байқиғучи (экспертлар) ретидә достлириңларни, муәллимләрни яки ата-анилириңларни, балиларни вә башқиларни чақиришқа болиду.

Оюнни синақтин өткүзүш пәйтидә оюнчилар билән байқиғучиларниң орунлишиши

§ 18. ӘМГӘКНИ ТОНУШТУРУШ

Афиша

Үстәл үсти оюнини көпчиликкә қандақ тонуштурушқа болиду?

Үстәл үсти оюнини тонуштурушни фестиваль түридә өткүзүшкә болиду.

Фестиваль оюнни башқиларға көрситишкә, оюңни йәткүзүшкә, ишниң лайиқ баһасини елип, башқиларниң ой-пикрини билишкә мүмкинчилик бериду.

Фестиваль ойдикидәк өтүши үчүн яхши тәйярлиниш керәк. Униң үчүн:

– мәхсәт-вәзипилирини ениқлаш;
– өтидиған орнини бәлгүләш;
– қандақ өтидиғанлиғини пухтилаш;
– қатнашқучиларни ениқлап, қанчә вақитқа созулидиғанлиғини пухтилаш;
– әхбарат таритишни уюштуруш керәк.

1. Фестивальни уюштурғучиларниң (елип барғучилар, дизайнерлар, пиар-мутәхәссисләр, сценарийәчиләр, аваз режиссерлири, модераторлар, оюн чевәрлири, фотосүрәтчиләр, журналистлар вә башқилар) вәзипилирини пухтилаңлар.

2. Фестивальниң намини ойлаштуруп, эмблемисини, афишини, безилишини, қатнашқучиларға таритилидиған сертификатларни тәйярлаңлар.

Фестиваль қатнашқучилар йеши вә қизиқишиға қарап өзигә лайиқ оюнни таллап елидиған җай болуши керәк.

Чарә җәриянида түрлүк мусабиқилар, шундақла үстәл үсти оюнининиң йәрмәнкисиниму уюштурушқа болиду.

Көпчиликкә үстәл үсти оюнини (хаһишиңлар бойичә) тонуштуруңлар.

1. Чариниң өтидиған орнини ениқлаңлар.

2. Ярлиқ (реклама) уюштуруңлар.

3. Қатнашқучилар билән тамашибинларға тәклипнамә тәйярлаңлар.

4. Музыка, интерпаал қурал-ярақ вә башқилар билән тәминлинишигә көңүл бөлүңлар.

Өткүзүлгән чарә тоғрилиқ иҗтимаий тор вә мәктәп сайтлири арқилиқ пикирлишиңлар.

Фестиваль өткүзүш

?

1. Әмгәк көңүлдикидәк болуп чиқтиму?

2. Силәр үчүн қандақ қийинчилиқлар учрашти?

3. Синаққа қатнашқучиларниң пикри вә тәклиплирини инавәткә алған һалда, буюмларниң сапасини яхшилап, сүпитини көтириш үчүн немини өзгәрткән болаттиңлар?

Өй мәдәнийити

Бөлүмни өзләштүрүш җәриянида силәр:

• өсүмлүк өстүрүш егилигидики илмий услубларни;

• өсүмлүк өстүрүш егилигидики илимниң ролини ениқлашни, йеза егилигиниң риваҗлинишидики илмий услубларни тәһлил қилишни вә баһалашни;

• турмуш техникиси вә электр җабдуқлириниң эстетикилиқ, эргономикилиқ вә эксплуатациялик сапалирини селиштуруп, баһалашни;

• электр әсваплири билән турмуш техникисини мустәқил таллашни вә баһалашни;

• турмушта җөндәш ишлирини жүргүзүш җәриянида заманивий материаллар билән қурал-җабдуқни үгинип, таллашни вә қоллинишни;

• турмуштики җөндәш ишлири җәриянида нуқсанларни түзитишни, бехәтәрлик техникиси қаидилирини сақлашни үгинисиләр.

Җөндәш қураллири

§ 19. АГРОТЕХНОЛОГИЯНИҢ ИЛИМ-ПӘН ТӘРӘҚҚИЯТИДИКИ ОРНИ (МУСТӘҚИЛ ТӘТҚИҚ ҚИЛИШ)

Йеза егилиги
Ауылшаруашылығы
Сельское хозяйство
Agriculture

Гидропонлуқ системида помидор өстүрүш

Агропанельда өсүмлүк өстүрүш

Йеза егилиги мәһсулатлириниң һосулдарлиғини ашуридиған шәрт-шараитларни атаңлар.

Қоршиған әтрапниң сирини илмий билим билән чүшиниш арқилиқ адәмзат ихтисадий, иҗтимаий, экологиялик мәсилиләрни йешәләйду.

Агротехнологияни қоршиған әтрап билән уйғунлаштуруп тәрәққий әткүзүштә илим-пәнниң әһмийити зор.

Агротехнология – экологиялик бехәтәрлик, ихтисадий пайдини инавәткә алған һалда, йеза егилиги мәһсулатлириниң сапасини көтирип, һосулдарлиқни ашуруш үчүн һаҗәт технологиялик операцияләр топлими.

Түрлүк әхбарат мәнбәлирини пайдилинип, һәрхил әлләрниң йеза егилигидә қоллинилидиған агротехнологияләрни атаңлар.

Йәргә ишләшниң заманивий системилири өсүмлүкләрниң өсүп, йетилишигә қолайлиқ шараит яритип, йәрни сақлап, өз қелипиға кәлтүрүп вә башқиму ресурслардин үнүмлүк пайдилинишқа, қоршиған муһитни қоғдашқа ярдәм бериду.

Алимлар мәдәний мәһсулатлар өстүрүш усуллирини йетилдүрүватиду (аквапоника, гидропоника вә башқилар).

Агропанельларниң ярдими билән қолайсиз һава райидиму етизлиқларда экологиялик таза көктат өстүрүшкә болиду.

Йемишлик мәһсулатлар вә көктатларниң сапаси билән һосулдарлиғини ашуруш үчүн суниң әһмийити зор.

Тамчилитип суғириш – йилтизға тамчилитип су еқитиш арқилиқ өсүмлүккә һаҗәт болған оғутларни беридиған усул.

Тамчилитип суғириш

Аквапоника

Фитопирамида

«Қазақстан агротехнологиясини риваҗландурուштики илим-пәнниң орни» дегән мавзуда тәтқиқат ишини жүргүзүңлар.

1. Йеза егилиги мәһсулатлирини өстүрүштики наһийәниң (өлкиниң) әһмийитини көрситип, йеза егилиги һосулдарлиғини ашуруштики илмий усулларни тәсвирләңлар.

2. ӘКТ-ни қоллинип, мәлуматларни рәсмийләштүрүңлар.

?

1. Силәр туридиған өлкидә йеза егилигиниң қайси саһаси яхши тәрәққий әткән? Немә үчүн?

2. Өлкидә қандақ агротехнологияләр қоллинилиду?

3. Йеза егилигигә мунасивәтлик қандақ мутәхәссисликләрни билисиләр?

§ 20. ЭЛЕКТР ӘСВАПЛИРИ БИЛӘН ТУРМУШ ТЕХНИКИСИНИ ТАЛЛАП, БАҺАЛАШ

Турмуш техникиси
Тұрмыстық техника
Бытовая техника
Household appliances

Музлатқуч

Қача-қомуч жуйғучи машина

Силәрниң оюңларчә, өйдә қандақ электр әсваплири һаҗәт? Немишкә?

Заманивий адәмләрниң һаятини электр әсваплирисиз тәсәввур қилишқа болмайду.

Электр әсваплири – мәлум бир функцияни атқуридиған вә электр токиниң ярдими билән ишләйдиған қурулға. Турмушта қоллинилидиған электр әсваплири өй ишлирини, адәмләрниң күндиликтики турмушини йеникләтишкә беғишланған, шуңлашқа уларни *турмуш техникиси* дәп атайду.

«Электр әсваплири: пайдилиқму, зиянму?» дегән мавзуда пикирталаш өткүзүңлар.

Товарни сетип алғанда, техникилиқ алаһидилиги билән баһасини инавәткә елип, дизайни вә көләмигә көңүл бөлүңлар.

Электр әсваплириниң техникилиқ һөҗҗити болиду, униңда қувити, күчи, стандарти, чиқирилған жили, ишләп чиқарғучи, қоллиниш тәртиви, күтүми, нуқсан, уни болдурмас йоллири, кепиллик вәзипилири көрситилгән гуванамә берилиду.

Электр әсваплириниң ишләш қәрәли уни қоллиниш қаидилиригә риайә қилинишиға бағлиқ.

Электр әсваплирини баһалаш вә таллаш наһайити муһим.

Электр әсваплири билән турмуш техникисиға қоюлидиған тәләпләр:

- пайдилиниш қәрәли;
- эстетикилиқ алаһидилиги;
- экологиялик алаһидилиги;
- бехәтәрлиги;
- энергияни сәрип қилиши.

Су иссит қуч

Турмуш техникилириниң ярлиғиға көңүл бөлүңлар. Көрситилгән техникилиқ тәсвирлирини селиштуруңлар.

1. Турмуш техникилириниң бирини таллавелиңлар.
2. Униң пайдилиниш, эстетикилиқ, эргономикилиқ алаһидилигигә, мәхситигә диққәт қилиңлар.
3. Турмуш техникисини башқа ишләп чиқарғучилар тәвсийә қилған түрлири билән селиштуруп, тәһлил қилиңлар.
4. Ипадилиниши бойичә әң пайдилиғини, қолайлиқлиғини таллап елиңлар.
5. Нәтижисини жәдвәл арқилиқ тәрипләңлар.

Турмуш техникисиниң ипадилиниши	Ишләп чиқарғучиниң бәлгүси		

1. Һазирқи вақитта турмуш техникисини пайдиланмастин яшашқа боламду? Немә үчүн?
2. Электр әсваплири билән турмуш техникисини таллиғанда немигә көңүл бөлүш керәк?
3. Өйүңлардики турмуш техникисини йетилдүргүңлар келәмду? Униң үчүн немә қилаттиңлар?

Кондиционер

§ 21. ӨЙ-ЖАЙНИ ЖӨНДӘШКӘ БЕҒИШЛАНҒАН ЗАМАНИВИЙ МАТЕРИАЛЛАР БИЛӘН ҚУРАЛ-ЖАБДУҚЛАР (ӘМӘЛИЙ ИШЛАР)

Өй-жайни жөндәш
Үй-жайды жөндеу
Ремонт помещения
Repair of premises

Тамға беғишланған пробкилиқ йайма

Гипс-виниллиқ панель

Жөндәшниң қандақ түрлири бар? Уларниң алаһидилиги немидә?

Жөндәш ишлириниң көләми вә ипадилинишигә қарап *толуқ* вә *пәдәзләп* жөндәш дәп бөлүнүду.

Интерьерни тез вә әрзән йеңилаш, тамлар билән торусни бояп, обой чаплаш *пәдәзләп жөндәшкә* ятиду.

Сантехникини йеңилап, там билән торусни тәкшиләп чиқиш вә башқилар *толуқ жөндәшкә* ятиду.

Йеңи технологияләр билән заманивий қурулуш материаллири өй-жайни жөндәшни хелила йениклитиду.

Каталог, интернеттин пайдилинип, қурулуш материаллири базаридики товарларниң түрлирини караштуруңлар. Қайсилири заманивий материал вә қурал-жабдуққа ятиду?

Материалларни таллиғанда, экологиялик тәрәптин пайдилиқ болушини инавәткә алған дурус, уларға: лай хиш, керамика, гипс материаллири, тәбиий асаслиқ линолеум, тәбиий бояқлар, қәғәз яки көвүк бетон асаслиқ иссиқ сақлиғучлар, яғачтин ясалған деризә вә ишикләр в. б. ятиду.

Мундақ материалларниң адәмгә зийини тәгмәйду, тәйярлиған вә пайдиланған вақитта, қоршиған әтрапни булғимайду.

Сүрәтләргә диққәт билән қарап чиқип, қайсиси экологиялик турғидин пайдилиқ екәнлигини ениқлаңлар.

Җөндәш ишлириниң көңүлдикидәк болуп чиқиши билән пайдилинишқа қолайлиқлиғи эксплуатациялик тәсвирлиниши вә өй-җайни пайдилиниш алаһидилигигә мувапиқ материалларни тоғра таллап алғанға бағлиқтур.

һәрхил материални пайдилинип, синап көрүңлар. Ашханини җөндәш үчүн һаҗәт болидиған материалларни таллап елиңлар. Немә үчүн шу материалларни алғанлиғиңларни чүшәндүрүңлар. Әхбаратни синипдашлириңлар билән бөлүшүңлар.

Заманивий әсвапларни пайдилиниш нәтиҗисидә җөндәш ишлириниң сапаси жуқури болиду. Мәсилән, электр буриғучни бураш миқлирини (шуруп) қадаш билән биллә арилаштурғуч (қурулуш миксери) сүпитидә пайдилансиму болиду.

Һазирқи вақитта электр бурғилириниң заманивий түрлири бар. Улар соқуш-тешиш, төшүк бурғилаш, оюқ селиш, бураш миқлирини бәкитиш үчүн қоллинилиду.

Өй-җайни җөндәшкә һаҗәт болидиған қурал-җабдуқларни атаңлар.

Әгилидиған таш

Экологиялик панельлар

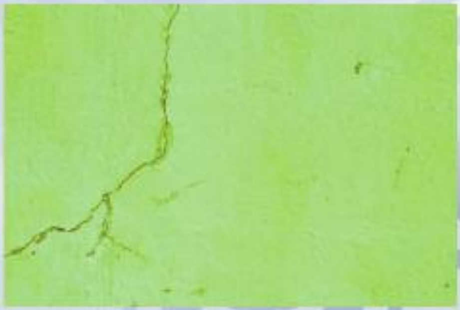

Бузулған йәрләрни өз вақтида җөндәш арқилиқ, өй-җайниң нурғун йерини бузмай йеңилавелишқа болиду.

У нурғун материал тәләп қилмайду, чиқим чиқармай, қолда бар, бурунқи җөндәш ишлиридин қалған нәрсиләрниң ярдими билән ишни түгитишкә болиду.

1. Җөндәш җәриянида йол қоюлған камчилиқларни қарап чиқиңлар.
2. Уларни қандақ түзәткән дурус?
3. Униң үчүн қандақ қурал-җабдуқлар һаҗәт болиду?

Җөндәш җәриянида кәткән нуқсанлар

Җөндәш җәриянида кәткән нуқсанларни түзитишкә мәслиһәтләр:

1. Кафельни бираз вақит суға селип қойса, кәскәндә сунуп кәтмәйду.
2. Обой тәкши чапланмиса, йелимни ақ вараққа непиз сүркәп, ечиливатқан йериниң ички тәрипидин җүргүзүп чиқиш керәк. Шуниңдин кейин обойни тамға чаплап, ички тәрәпкә һава қаплишип қалмаслиғи үчүн үстидин қуруқ лата биләп бесип сүртүп чиқиш керәк.

3. Едәнни ямиғанда, ярамсиз йәргә линолеум парчисини қоюп, үстидин өткүр пичақ билән материалниң һәр икки қәвитини (конисиниму, йеңисиниму) кесип чиқириш керәк. Жиртилған қәвитини елип ташлап, шу йәрни йеңи парчиси билән йелимлаш керәк.

4. Тамдики йериқларни йепиш үчүн, униң тописини тазилап, адәттики шприц билән лай қуюш керәк.

Әмәлий ишқа киришмәстин бурун, бехәтәрлик техникиси қаидилирини тәкрарлаңлар.

1. Синипиңларға қандақ җөндәш ишлири һаҗәт?
2. Җөндәш җәриянида қандақ заманивий материалларни пайдиланса болиду? Немә үчүн?
3. Қандақ қурал-җабдуқ һаҗәт?
4. Әсвап-үскиниләр билән ишлигәндә, бехәтәрлик техникиси қаидилирини әстә сақлаңлар.
5. Җөндәш ишлирини (хаһишиңлар бойичә) жүргүзүңлар.

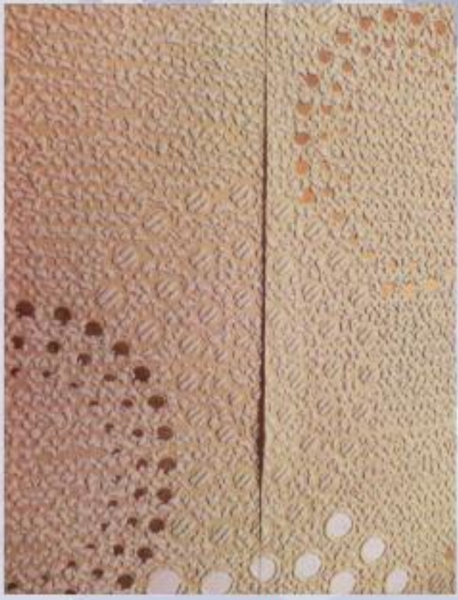

Җөндәш җәриянида кәткән нуқсанлар

1. Дәристә қандақ йеңи әхбарат алдиңлар? Қандақ маһарәткә егә болдуңлар?
2. Мошу билим вә маһарәтлириңлар келәчәктә һаҗәт боламду?
3. Җөндәшкә мунасивәтлик қандақ мутәхәссисликләр бар?

САНИТАРЛИҚ-ГИГИЕНИЛИҚ ТӘЛӘПЛӘР

1. Ишни башлаштин илгири қолни совун билән яхшилап жуюш керәк.

2. Иш орни баричә йоруқ болуши вә йоруқ сол тәрәптин яки алдидин чүшүш керәк.

3. Қолайлиқ болуш үчүн ишләшкә беғишланған барлиқ әсваплар вә қурал-үскүниләрни түз вә таза йәргә қоюш керәк.

4. Қурал-сайманларни тегишлик орундила сақлаңлар. Уларни бир-бириниң үстигә догилап қоюшқа болмайду.

5. Иш җәриянида тәнәпүс қилған дурус.

БЕХӘТӘРЛИК ТЕХНИКИСИ ҚАИДИЛИРИ

• ***Чевәрханидики тәртип қаидилири***

1. Дәристә мәхсус кийим кийиңлар. Уларниң саңгилиған жиплири, боқушлири болмисун. Чачни толуқ япидиған баш кийим кийиңлар.

2. Операцияләрниң орунлиниш тәртивини сақлиған һалда, пәқәт оқутқучи тапшурған ишни орунлаңлар. Қаидигә мувапиқ тәнни ишқа лайиқ тутуңлар.

3. Қурулуши пәқәт өзәңларға тонуш җабдуқларнила пайдилиниңлар.

4. Бузулған, сунған, өтмәйдиған вә қашаң қураллар билән ишлимәңлар. Иш әсваплирини пайдилинишқа қолайлиқ болидиғандәк орунлаштуруңлар.

5. Иш вақтида сөзләшмәңлар, башқа ишлар билән шуғулланмаңлар.

6. Иш орнуңларни таза вә сәрәмҗан тутуңлар. Җабдуқларни, әсвапларни, материалларни авайлап пайдилиниңлар.

7. Дәристин кейин иш орунлириңларни жиғиштуруп, буюмлар билән әсвапларни оқутқучиға тапшуруңлар.

• ***Апәтлик җағдайлардики бехәтәрлик тәләплири***

1. Ишләватқанда қуралларни бузуп яки сундурувалсаңлар, ишни дәрһал тохтитиңлар вә у тоғрилиқ муәллимгә хәвәрләңлар.

2. Иш пәйтидә җараһәтлиниш болған җағдайда муәллимни дәрру чақириш лазим.

• ***Мозаика билән ишлигәндә***

ишқа киришмәстин бурун:

1. Иш орнини тәйярлавелиңлар, у йәрдә артуқ нәрсиләр болмисун.
2. Пайдилинидиған қуралларниң вә уларниң саплириниң нуқсансиз екәнлигини тәкшүрүңлар.

иш җәриянида:

1. Керамикилиқ плитини болқа билән парчилиғанда, парчилири учуп кәтмәс үчүн, материални қелин латиға оравелиңлар.
2. Әйнәк кәскүч билән ишлигәндә, әйнәк қоюлидиған йәр тәкши вә қаттиқ болсун.

иш аяқлашқанда:

1. Иш орнуңларни жиғиштуруңлар.
2. Мәхсус кийимни йешип, қоллириңларни совун билән жуюңлар.

• ***Тери билән ишлигәндә***

ишқа киришмәстин бурун:

1. Иш орнини тәйярлавелиңлар, у йәрдә артуқ нәрсиләр болмисун.
2. Пайдилинидиған қуралларниң вә уларниң саплириниң нуқсансиз екәнлигини тәкшүрүңлар.

иш җәриянида:

1. Жиңнигә диққәт қилиңлар, иш орнуңларда ташлап кәтмәңлар.
2. Жипни қайча билән кесиңлар.
3. Қайчини орниға қоюңлар, униң үзлири очуқ қалмисун, бир-бириңларға сунғанда, сепи тәрәптин бериңлар.

иш аяқлашқанда:

1. Қурал-җабдуқларни түгәлләп, иш орнуңларни жиғиштуруңлар.
2. Мәхсус кийимни йешип, қоллириңларни совун билән жуюңлар.

• ***Яғачни қол қураллири билән қайта ишлигәндә***

ишқа киришмәстин бурун:

1. Қурал-җабдуқларни түгәлләп, уларниң ишқа ярайдиғанлиғини тәкшүрүңлар.
2. Қуралларниң сепи пухта болуши керәк. Уларниң тутқучи йерилған болмай, асасиға мәккәм орнитилиши керәк.

3. Ярамлиқ, яхши қайрилған, чишлири яхши иштиклитилгән һәрини пайдилиниңлар.

иш җәриянида:

1. Қайта ишлинидиған материални қисқучқа пухта бәкитивелиңлар.
2. Тирәк вә астиға қоюдиған қурулғилардин пайдилиниңлар.
3. Ишләватқанда, қуралларни бузуп яки сундурувалсаңлар, ишни дәрһал тохтитиңлар.
4. Материални қошуп, қайта ишләватқанда, урудиған, кесидиған әсвапларға, йелимларға диққәт қилиңлар.
5. Яғачни һәридигәндә, қурулғиниң пухта орнитилғанлиғини тәкшүрүңлар.

иш аяқлашқанда:

1. Иш орнуңларни сәрәмҗан жиғиштуруңлар.
2. Мәхсус кийимни йешип, қоллириңларни совун билән жуюңлар.

• Яғачни механикилиқ қайта ишлигәндә

ишқа киришмәстин бурун:

1. Мәхсус кийим вә аяқ кийим кийиңлар (мәхсус кийим чаққан вә саңгилап турған йәрлири болмиши керәк).
2. Станокниң сақлиниш қурулғилириниң болишини тәкшүрүңлар.
3. Йәргә туюқлинишиниң пухтилиғини, кабель вә электр симлириниң зәхмиләнмигәнлигини тәкшүрүңлар.
4. Станокниң ишқа қошуш вә тохтитиш кнопкилирини тәкшүрүп, ишәшлик екәнлигини ениқлаңлар.
5. Кәскүч қураллириниң үзиниң нуқсансиз екәнлигини, униң тутқучқа мәккәм орнитилғанлиғини, сапалиқ иштиклитилгинини диққәт қоюп, қарап чиқиңлар.
6. Тәйярлиминиң иш үстилигә дурус орнитилғанлиғини тәкшүрүңлар.
7. Станокта ишләш үчүн һәр қандақ ярдәмчи қурулғуларниң бар, йоқлиғини тәкшүрүңлар.
8. Станокни бош маңғузуп, тәкшүрүңлар.
9. Йәккә сақлиниш буюмлириниң бар екәнлигини тәкшүрүңлар.

иш җәриянида:

1. Станокта ишлигәндә валниң муһим айлиниш иштиклигини бәлгүлигәндин кейин ишни башлаңлар.

2. Тәйярлимини қайта ишлигәндә, силиқ, алдиримай, жулқумай әмәлгә ашуруңлар.

3. Станокниң йенида шундақ туруңларки, бөләкниң, путақ парчилири учқанда силәргә тәгмәйдиған болсун.

4. Қоллириңларни, әсвапларни айланмидин нери тутуңлар.

5. Бөләкләрни йониғанда мәхсус иштәргүчләрни қоллиниңлар.

6. Көзлириңларни зәхмилимәс үчүн, қорғаш көзәйнигини яки экранни пайдилиниңлар.

7. Станокни ишләватқанда тазилимаңлар, айланмиларни қол билән яки әсвапларниң ярдими билән тохтатмаңлар.

8. Станокни тохтатмиғичә башқа нәрсигә көңүл бөлүшкә, сөзлишишкә, униң йенидин кетишкә болмайду.

9. Ишләп болғандин кейин станок үстидә қоллинилған әсвапларни, қурулғулар вә тәйярлимиларни қоюп қоюшқа болмайду.

10. Металлни кәскәндә, кесидиған бөләкни пәләй билән тутуңлар.

иш аяқлашқанда:

1. Иш аяқлашқанда, станокни қалдуқлардин мәхсус щетка билән тазилаңлар.

2. Қалдуқларни қол билән тазилашқа яки пүдәветишкә болмайду.

3. Қалдуқларни металл ящиккә ташлаңлар, у толуп кәтсә, достлириңлар билән чевәрханидин тазилап чиқириңлар.

4. Бөләкләрни, әсваплар билән қурулғуларни орни-орниға қоюңлар; станокниң көрүнмәйдиған булуңлирида угакларниң қалмиғанлиғини тәкшүрүңлар.

5. Станокни ишқа тәйярлаңлар (тасмиларниң тартилишини күчәйтиңлар, кесиш қураллириниң бәкиткүчлирини тәкшүрүңлар, подшипник вә сүркилидиған бөләклирини майлаңлар вә башқилар).

6. Иш орнини рәткә кәлтүрүңлар: станоктин қурал-әсвапларни еливетиңлар, униң сүртүлидиған бөләклирини майлаңлар, тәйярлима вә детальларни сәрәмҗан қоюңлар.

• ***Электр қураллири билән ишлигәндә***

ишқа киришмәстин бурун:

1. Барлиқ бөләкләрниң пухта бәкитилгәнлигини тәкшүрүңлар, комплектниң тәркивий қураллирини түгәлләңлар. Бағлаштурғучи кабельниң электр вилкиси билән қорғиғучи қепида нуқсанниң йоқлиғини, изоляциясиниң пүтүнлигини қарап чиқиңлар.

2. Қуралниң қошуш копкисиниң нуқсани йоқлиғини, қурални бош жүргизип (күч чүшәрмәй) тәкшүрүңлар.

3. Қуралларни техникилиқ сүпәтлимисигә мувапиқ қоллиниңлар. Сақлиғучи буюмни көрсәтмилиридә көрситилгән ток күчигә мувапиқ келиши керәк.

4. Әсвапни (үскүнини) ишқа қошқанда бузулған йәрлири байқалса, уни дәрһал өчүрүп, бу һәқтә муәллимни хәвәрдар қилиңлар.

иш жәриянида:

1. Иш жәриянида пәхәс болуңлар, башқа ишлар билән сөзләргә диққәт бөлмәңлар.

2. Бехәтәрлиги өзәңларға тонуш ишларнила орунлаңлар.

3. Иш жәриянида әсвапларниң тутқучлири бехәтәр материали бар әсвапларни пайдилиниңлар, һажәт болса диэлектрлик пәләй кийиңлар.

4. Ишқа қошулған әсвапларни бир-бириңларға бәрмәңлар.

5. Бағлаштурулидиған кабельниң тартилип, толғинип, нәм яки майлиқ йәрләргә тегип кәтмәслигини назарәт қилиңлар.

6. Әсвапниң ишида бузулған йәрлири байқалса, уни дәрһал өчүрүп, бу һәқтә муәллимни хәвәрдар қилиңлар.

7. Әсвапни пайдиланғанда көйүк пуриғи чиқса, тарақлиған, дирилдигән үн чиқса, өчәргүч дурус ишлимисә, бирдин тохтитиңлар.

8. Ишқа қошулған әсвапларни диққәтсиз қалдурмаңлар.

иш аяқлашқанда:

1. Иш аяқлашқандин кейин, барлиқ әсвапларни өчүрүш керәк.

2. Әсваплар токтин ажритилип, электр системисиниң өчүрүлгәнлигигә көз йәткүзүңлар.

3. Иш орнини рәткә кәлтүрүңлар.

• ***Турмуштики жөндәш ишлири пәйтидә***

ишқа киришмәстин бурун:

1. Жөндәш ишлирида қоллинидиған барлиқ курал-ярақларниң ишқа ярайдиғанлиғини тәкшүрүңлар.

2. Қурал-жабдуқни керәк йәргила пайдилиниңлар.

3. Һәр қандақ ишта мәхсус кийим вә көз билән дәм елиш мүчилирини һимайә қилидиған нәрсиләрни пайдилиниңлар.

4. Бехәтәр ишләш үчүн иш орнини тәйярлавелиңлар: артуқ нәрсиләрни еливетиңлар, йетәрлик дәрижидә йоруқлинишини тәкшүрүңлар.

иш җәриянида:

1. Иш орнини пакизә тутуңлар, у йәргә артуқ нәрсиләрни қоймаңлар.

2. Җөндәш ишлириға беғишланған нәрсиләрни көрсәтмигә мувапиқ пайдилиниңлар.

3. Җөндәш ишлириға беғишланған материалларни иссиқтин нери вә керәклик мөлчәрдә сақлаңлар.

4. Тез тутушуп кетидиған материалларни бир йәргә жиғмаңлар вә догланған йеридә ташлап кәтмәңлар.

5. Орун алған барлиқ нуқсанлар билән хәтәрлик жағдайлар тоғрилиқ бирдин муәллимни хәвәрдар қилиңлар.

6. Төкүлгән лак-бояқ материаллирини қуруқ, яхши сиңиридиған рәхт билән сүртүңлар. Көп мөлчәрдә төкүлгән материалларға қуруқ қум чечиңлар. Булғанған рәхтни вақитлиқ сақлашқа беғишланған йәргә апирип қоюңлар.

7. Өйниң ичидә һаваға пуруғи тарилидиған материаллар билән ишлигәндә әйнәкни ечип қоюңлар яки шамалдатқучни пайдилиниңлар.

8. Нәрсиләрни даттин, қетип қалған бояқтин тазилиғанда респиратор кийиңлар.

иш аяқлашқанда:

1. Иш орнини рәткә кәлтүрүңлар.

2. Пайдилинилған қуралларни тазилаңлар, уларни мәхсус орунлириға қоюңлар.

Безәк-әмәлий сәнъити

Интернет-аукциони – товарлар билән һүнәр мәһсулатлирини, башқиму нәрсиләрни алдин-ала бәлгүләнгән тәртип бойичә интернет арқилиқ көпчиликкә сетиш.

Бәдиий безәш – тәйяр буюмни көргәзмигә қоюш үчүн пәдәзләш.

Модератор – форум, чат, интернет администратори.

Мозаика – бирхил яки һәрхил бөләкләрдин (таш, смальта, керамикилиқ плитка вә башқилар) қурулған ойма-нәқиш.

Мозаика устиси – мозаика техникиси бойичә ишләйдиған безәк-әмәлий сәнъәт устиси яки рәссам.

Мозаика панноси – әмәлий вә бәдиий мәхсәт атқуридиған, мозаика техникисида ишләнгән панно.

Мозаикиниң тәтүр усули – мозаикини асасқа тәтүр қаритип селиш усули.

Мозаикиниң оң усули – мозаикини асасқа оң қаритип селиш усули.

Сәнъәтшунас – сәнъәт нәзәрийиси бойичә мутәхәссис.

Смальта – металл оксидлири билән әйнәктин һасил болған бир түрлүк, очуқ әмәс парчиләр түридики вә мозаика панносини қураштурушқа беғишланған әнъәнивий материал.

Тессер – мозаика қураштуридиған әйнәк, черепица, таш кесәклири.

Фотосүрәтчи – фото сүрәткә чүширидиған мутәхәссис.

Шаблон – контурлири бойичә сизма яки буюм тәйярлаш үчүн пластинидин ясалған үлгә.

Дизайн вә технология

Аваз режиссери – телекөрситишләр вә фильмларниң аваз мәсилилиригә жавапкәр мутәхәссис.

Акрил – қелипқа қуюлуп бөләкләр тәйярлинидиған пластмассиниң бир түри.

Буюмни зенәтләш – ташқи тәрипини пәдәзләп, зәхмиләнмәслиги үчүн тамамән қайта ишләш.

Винил пленкиси – бир тәрипи безәклинип, бир тәрипидә йелимлик қәвити бар пленка.

Графикичи рәссам – реклама (елан, буклет) вә полиграфиялик мәһсулатларни (журнал, каталог, китап) тәйярлайдиған мутәхәссис.

Журналист – журналистика билән шуғуллинидиған бәдиий хизмәтчи.

Кәскәкчи – кесиш устиси, оюп кесиш билән шуғуллинидиған рәссам.

Кәспий яғашчи – яғачтин буюмларни тәйярлайдиған вә қайта ишләйдиған ишчи.

Концепция – қандақту бир нәрсини тәрипләштә өзара бағлинишлиқ вә бир-биридин келип чиқидиған чүшәнчиләр топлими.

Қураштуруш һөҗҗәтлири – буюмниң тәркиви билән қурулуми көрситилгән, уни тәйярлап, байқаш, пайдилиниш, җөндәш, әмәлгә ашуруш мәлуматлири бар графикилиқ яки мәтинлик һөҗҗәт.

Материалларни қайта ишләш – буюмни безәп, һаҗәткә яритиш үчүн түрлүк материалларни қайта ишләшкә беғишланған усул-амиллар билән қураллар.

Менеджер – башқуруш вә уюштуруш паалийити билән шуғуллинидиған мутәхәссис.

Модельлашқа вә йепиштурушқа беғишланған пластик – музлатқанда қаттиқ, әвришим вә чиң болидиған, исситқанда шәклини тез өзгәртидиған сүнъий қошулма.

Оюн мәйдани – оюн өткүзүлидиған түзләң йәр. Үстәл үсти оюнлири үчүн мәхсус тахта яки мәхсус қатурма картондин тәйярлиниду.

Оюнни синақтин өткүзүш – оюнниң камчилиқлирини ениқлашқа беғишланған тәкшүрүш.

Пластмасса – тәйяр болғанда мустәһкәм, ишләп чиқиришта әвришим болидиған сүнъий материал.

Пенопласт – түри қетип қалған мазғап охшаш йеник пластмасса.

Полимер лейи – һавада қетип қалидиған, йепиштурушқа беғишланған сүнъий материал.

Рәндиләш (рейсмус) станоги – керәк қелинлиқтики бөләкләрни тәйярлайдиған, һәридәш материаллирини елишқа беғишланған станок.

Сценарийәчи – кинофильм, мультфильм, спектакль, телесериал, компьютер оюнлири вә башқиларниң сценарийә муәллипи.

Тахтай – дәрәқ ғолини һәридәп елинған тәбиий материал.

Тоқума (текстиль) – өрүлгән жиплардин тәйярланған материал.

Турмуш буюмлири – күндилик турмушта, өйниң ичини безәштә қоллинилидиған жиһаз, қурал-ярақлар, буюмлар.

Үстәл үсти оюни – үстәл үстигә яки оюнчиларниң қолиға сиғидиған мөлчәрдики нәрсиләрла қоллинилидиған оюн.

Фетр – жуңдин яки униң сүнъий түрлиридин бесип тәйярланған материал.

Һүнәрвән – қолһүнәрвәнчилиги билән шуғуллинидиған кәспий мутәхәссис, уста.

Яғашчи – яғач имарәтлирини ясайдиған вә яғачни қайта ишләйдиған ишчи.

Өй мәдәнийити

Агроинженер – йеза егилиги саһасида йеңи системиларни вә жабдуқларни қелиплаштуруп, өзләштүридиған мутәхәссис.

Агроном – йеза егилигидә мәһсулат өстүрүп вә жиғишқа лайиқ һәр тәрәплимә билими бар мутәхәссис.

Агропанель – һава райи соғ болидиған өлкиләрдә иссиқ вә нәмлик тәләп қилидиған өсүмлүк вә гүлләрни өстүрүшкә беғишланған сүзүк пластиктин ясалған буюм.

Агротехнология – экологиялик турғудин бехәтәр, йеза егилигиниң ихтисадий пайдисини вә сапасини ашурушқа беғишланған технологиялик операцияләр комплекси.

Аквапоника – өсүмлүкләрниң оғути үчүн, тузсиз су җаниварлириниң мәһсулатини пайдилинишқа беғишланған йеза егилигиниң жуқури технологиялик усули.

Гидропоника – өсүмлүкни тописиз йәрдә өстүрүш усули. Өсүмлүк томури мәхсус еритиндилар арқилиқ минералға қениққан нәм һавада пәрвиш қилиниду.

Тамчилитип суғириш – мөлчәрләнгән тамчилиғучларниң ярдими билән өсүмлүк томуриға су әвәтилидиған усул.

Қоллиниш қаидилири – мәһсулатниң тәркивий алаһидилиги, тәркивий бөләклири, иши, пайдиланғанда инавәткә алидиған бехәтәрлик қаидилири, җөндәш, күтүп-тутушқа бағлиқ мәлуматлар берилгән вә товарға тиркилидиған нормативлиқ-техникилиқ сүпәттики тәклипләр.

Әвришим таш – тәбиий қумлуқтин кесилип, әвришим асасқа қоюлған әйнәк яйма. Имарәтләрни безәштә ишлитилиду.

Гипс-виниллиқ панель – гипсокартонниң үстигә непиз пленка йепиштурулған безәк материали.

Микробиолог – аддий бактерия, вирус охшаш микроорганизмларни тәтқиқ қилидиған илмий мутәхәссис.

Пенобетон – мазғап структурилиқ бетон.

Пробкилиқ яйма – дәрәқ қовзиғидин беналарни безәш үчүн тәйярланған экологиялик материал.

Селекционер – нәсиллик мал вә өсүмлүкниң йеңи түрлирини қелиплаштуридиған мутәхәссис.

ҚОШУМЧӘ

Қазақниң ойма-нәқишлириниң түрлири

Һайванатқа аит	Өсүмлүккә аит	Космогониялик шәкилләр	Геометриялик шәкилләр
қошқар мүңгүз	яғач	чәмбәр	тикбулуңлуқ
қош мүңгүз	йопурмақ	майланған	илмәк
қиңғир мүңгүз	үч йопурмақ	төртқулақ	төртүшкүл
ғаз боюн	өткүзмә	шола	пәләмпәй
төгә тапан	түгүн	юлтуз	қармақ
өркәш	гүл	айчә	тумарчә
тор	тюльпанчә	путмәс	зәнҗирчә

ПАЙДИЛИНИЛҒАН ӘДӘБИЯТЛАР ТИЗИМИ

1. Белл Р. Энциклопедия настольных игр народов мира / пер. с англ. Л. А. Игоревский. – М.: Центрополиграф, 2001.
2. Жолдасбекова С., Изтилеуова А., Ыскак А. и др. Народные ремесла: учебное пособие. – Астана: Фолиант, 2013.
3. Маргулан А. Х. Казахское народное прикладное искусство. – Алма-Ата: Өнер. – Т. I, 1986.
4. Миллз Т. Искусство мозаики. Энциклопедия / пер. с англ. Ю. В. Устиновой. – М.: Арт-родник, 2007.
5. Муканов М. С. Казахские домашние художественные ремесла. – Алма-Ата: Казахстан, 1979.
6. Негізгі орта білім беру деңгейінің 5–9-сыныптарына арналған «Көркем еңбек» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2016.
7. Тохтабаева Ш. Ж. Шедевры Великой степи: [Монография]. – Алматы: Дайк-Пресс, 2008.

ҚОШУМЧӘ ӘДӘБИЯТЛАР ТИЗИМИ

1. Андреева Е. А. Художественная работа по дереву. – М.: Рипол-классик, 2007.
2. Асанова С., Птицина А. История казахской национальной одежды и прикладного искусства. – Астана: Фолиант, 2008.
3. Барышникова Т. Школа ремонта. – М.: «Э», 2016.
4. Ералин К., Халмуратов Ж. Мастера искусств Казахстана. – Алматы, 1997.
5. Лидин А. Справочник столяра. – Ростов н/Д.: Феникс; СПб.: Северо-Запад, 2007.
6. Маркевич А. Изобретение настольных игр. – М.: Издательские решения, 2016.
7. Омирбекова М. Ш. Традиционная культура казахов: учебное пособие для занятий по труду и изобразительному искусству. – Алматы: Алматыкітап, 2004.
8. Шилкова Е. А. Мозаика. – М.: Рипол-классик, 2011.
9. Шкляева С., Муратаев К. История искусств Казахстана. – Алматы: Өнер, 2011.